Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдан үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 чыл АПРЕЛЬ 15 ВОСКРЕСЕНЬЕ

№ 89 (9165).

Өртээ 2 көп.

Марксизм-ленинизмниң тугунуң адаа-биле, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле — коммунизмниң тиилелгезинче бурунгаар!

(СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИНИҢ 1973 ЧЫЛДЫН МАЙ БИРГЕ КЫЙГЫРЫГЛАРЫНДАН).

1973 чылдың МАЙ 1-ГЕ

СЭКП ТК-НЫҢ КЫЙГЫРЫГЛАРЫ

1. Тайбың, демократия болгаш социализм дээш, империализмге удур демиселге ажылчы чоннарның делегейге эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү —Май 1 делгерезин!

2. Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

3. Кезээде дириг, революсчу, интернационалчы өөредиг, социализмниң болгаш коммунизмниң тиилелгези дээш империализмге удур бүгү чурттарның ажылчы чоннарының демиселиниң тугу—марксизм-ленинизм делгерезин!

4. Коммунистер! СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш, бүгү улустуң демиселиниң авангардынга туруп, массаларның идепкейлиг организакчылары болгаш кижизидикчилери болуңар!

5. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин боттандырар дээш, бистиң Төрээн чуртувустуң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн улам ыңай быжыглаар дээш идепкейлиг демисежиңер!

6. Коммунизм тургузукчузу—улуг совет улуска алдар!

7. Коммунизм тургузуушкунунда кол күш—Советтер чуртунуң маадырлыг ажылчын аңгызы делгерезин!

8. Коммунизмниң идепкейлиг тургузукчулары — алдарлыг колхозчу тараачыннар делгерезин!

9. Коммунизмниң идепкейлиг тургузукчузу—совет улусчу интеллигенция делгерезин!

10. Ажылчын аңгының болгаш колхозчу тараачыннарның эвилели делгерезин! Совет ниитилелдиң бузулбас идей-политиктиг чаңгыс эви быжыгып турзун!

11. СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының улуг чаалап алыышкыны—ССРЭ-ниң улустарының интернационалчы чаңгыс эви болгаш акы-дуңма найыралы делгерезин!

12. Ажылчын аңгының, бүгү совет улустуң шылгаттынган авангарды—Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы делгерезин!

13. Ёзулуг улусчу эрге-чагырганың органнары — ажылчы чоннар депутаттарының Советтери делгерезин! Социалистиг демократия улам хөгжүп, быжыгып, Советтер депутаттарының ат-алдары болгаш идепкейи улам бедик көдүрлүп, күрүнени эргелеп-башкарарынга ажылчы чоннарның киржилгези калбарып турзун!

14. Совет Эвилелиниң хамаатылары! Соңгулда кампаниязынга идепкейлиг киржиңер! Ажылчыннарның, колхозчуларның болгаш интеллигенцияның эң дээре төлээлекчилерин ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгуулу!

Коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң бузулбас блогу делгерезин!

15. Совет профэвилелдери! Социалистиг чарышты организастаарын экижидиңер, дээштиин бедидиңер! Бүдүрүлгени эргелеп-башкарарынга ажылчы чоннарны калбаа-биле кииріштириңер!

Коммунизмниң школазы—совет профэвилелдери делгерезин!

16. Оолдар болгаш кыстар! Марксисчи-ленинчи өөредигни, эртемниң, техниканың болгаш культураның чедиишкиннерин чүткүлдүг шиңгээдип алыңар! СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин боттандырар дээш идепкейлиг демиселчилер болуңар!

17. Коммунизмниң аныяк тургузукчуларының мурнакчы отряды— Ленинчи комсомол делгерезин!

18. Коммунистиг ниитилелдиң идепкейлиг тургузукчулары—совет херээженнер делгерезин!

19. Совет дайынчылар! Дайынчы болгаш политиктиг белеткелге чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алыңар, серемчилелдиг болуңар, совет улустуң тайбың тургузукчу ажылдажын идегелдиг камгалаңар!

Социалистиг Төрээн чурттуң идегелдиг камгалакчызы — ССРЭ-ниң маадырлыг Чепсектиг Күштери делгерезин!

20. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Төрээн чурттуң күчүзүнүң болгаш улустуң чаагай байдалын чайгылыш чок өстүрериниң үндезини — социалистиг экономиканы улам ыңай көдүрер дээш чүткүлдүг демисежиңер!

Беш чылдың үшкү, шиитпирлиг чылының онаалдаларын чедиишкинниг күүседир дээш социалистиг чарышты калбаа-биле нептередиңер!

21. Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнүң үлегерин көргүзүп турар социалистиг чарыштың мурнакчыларынга алдар!

22. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүүн болгаш бүдүрүлгениң ажыктыын чедип алыңар, камналга чурумун шыңгыы сагыңар, эвээш чарыгдалдарлыг, эки шынарлыг хөй продукцияны бериңер!

23. Үлетпүрнүң ажылдакчылары! Чурттуң индустриалдыг күчүзүн улам ыңай хөгжүдүп, быжыглаар дээш демисежиңер! Чаа күчүлерни эң дүрген шиңгээдип алырын, техниктиг депшилгени дүргедедирин чедип алыңар!

Чаа техникага болгаш депшилгелиг технологияга делгем орукту берзэли!

24. Үлетпүрнүң ажылдакчылары! Улустуң хереглел бараннарын бүдүрүп үндүрерин көвүдедип, ассортиментизин чаартыңар, оларның шынарын экижидиңер, бот-үнезин чиигедиңер!

25. Тудугнуң ажылдакчылары! Чаа объектилерни өйшаанда ажыглалга киирерин чүткүлдүг чедип алыңар! Тудугнуң шынарын бедидер, ертек-үнезин чиигедир дээш демисежиңер!

26. Транспорттуң болгаш харылзааның ажылдакчылары! Транспорттуң болгаш харылзааның чепсектерин хөгжүдүп, сайзыраңгайжыдыңар! Улус ажыл-агыйын хандырарын бүгү хемчег-биле экижидиңер, совет кижилерниң хереглелин улам долу хандырыңар!

27. Үлетпүрнүң болгаш көдээ ажыл-агыйның ажылдакчылары! Колхозтарның болгаш совхозтарның материал-техниктиг баазазын быжыглаңар! Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин электрижидериниң, комплекстиг механизастаарының болгаш химижидериниң, черни мелиорастаарының темпилерин дүргедедиңер!

28. Колхозчулар болгаш совхозтар ажылдакчылары! Черни, техниканы, күш-ажылчы болгаш материалдыг курлавырларны ажыл-агыйжы ёзу-биле ажыглаңар! Чер болгаш мал ажылының продукциязын бүдүрерин база күрүнеге садарын көвүдедиңер, ооң бот-үнезин чиигедиңер!

29. Көдээ ажыл-ишчилер! Шөлдерге болгаш фермаларга социалистиг чарышты калбаа-биле нептередиңер! Часкы хову ажылдарын бедик шынарлыг чорудаалы! Беш чылдың үшкү, шиитпирлиг чылында бедик дүжүттү чедип алыңар! Мал ажылының продуктулуун бедидер дээш чүткүлдүг демисежиңер!

30. Садыгның, ниитиниң чемненилге чөрлериниң, амыдырал болгаш коммунал ажыл-агый албаның ажылдакчылары! Совет кижилерни хандырарының культуразын бедидиңер, оларның хереглелин улам долу, эки хандырыңар!

31. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш демисежиңер! Сагылгачурумну болгаш организастыг болур чорукту быжыглаңар! Ниитилел өнчүзүн ыдыктыы-биле камгалап база көвүдедиңер!

32. Улус ажыл-агыйының ажылдакчылары! Экономиктиг билиглерни, ажыл-агыйжы чоруктуң болгаш эргелеп-башкарарының амгы арга-методтарын чүткүлдүг шиңгээдип алыңар! Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарын, мурнакчы дуржулганы, эртемниң болгаш техниканың эң чаа чедиишкиннерин бүдүрүлгеге улам идепкейлиг нептередиңер!

33. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Коммунистиг кижизидилгеге, кижи бүрүзүнүң күш-ажылчы болгаш хөйниитичи идепкейин улам ыңай хөгжүдеринге күш-ажылчы коллективтерниң ролюн бүгү хемчег-биле бедидиңер!

34. Совет эртемденнер, конструкторлар, инженерлер, техниктер, чогаадыкчылар болгаш чаартыкчылар! Эртем-техниктиг депшилгени бүгү хемчег-биле дүргедедиңер, эртемниң бүдүрүлге-биле харылзаазын быжыглаңар! Амгы үениң эртеминиң болгаш техниказының чедиишкиннерин улус ажыл-агыйынга эң дүрген нептередирин чедип алыңар!

35. Литератураның болгаш уран чүүлдүң ажылдакчылары, культураның ажылдакчылары! Совет уран чүүлдүң партийжи болгаш улусчу болурунуң тугун бедик тудуңар, уран-чечен мергежилиңерни сайзыраңгайжыдыңар, боттарыңарның арга-мергежилиңерни коммунизм тургузукчуларын кижизидеринге бериңер!

36. Дээди болгаш ортумак школаның ажылдакчылары! Өөредилгениң шынарын бүгү хемчег-биле бедидиңер, улус ажыл-агыйынга специалистер белеткээрин сайзыраңгайжыдыңар! Өзүп орар салгакчыларны коммунистиг аажычаңның, өөредилгени болгаш күш-ажылды медерелдиг көөрүнүң ёзузунга кижизидиңер!

37. Кадык камгалалының болгаш күш-культураның ажылдакчылары! Чоннуң медицина хандырылгазын экижидиңер, совет кижилерниң хүн бүрү амыдыралынга күш-культураны улам идепкейлиг нептередиңер!

38. Пионерлер болгаш школачылар! Совет Төрээн чуртка изиг ынакшылдыг болуңар, эки өөрениңер, күш-ажылчы чаңчылдарны шиңгээдип алыңар! Ленинниң херээ дээш, коммунизм дээш идепкейлиг демиселчилер болурунга белеткениңер!

39. Ажылчын аңгының болгаш бүгү ажылчы чоннарның дайынчы марксисчи-ленинчи авангарды, империализмге удур, тайбың, демократия, национал хамаарышпас чорук болгаш социализм дээш туруштуг демиселчилер — коммунистиг болгаш ажылчын партияларга акы-дуңманың байыры!

40. Марксизм-ленинизмниң болгаш пролетаржы интернационализмниң сыныш дивес үндезининге бүгү делегейниң коммунистериниң чаңгыс эви болгаш сырый каттыжыышкыны быжыгып турзун!

41. Социалистиг чурттарның улустарынга акы-дуңманың байыры! Делегейниң ажылчын аңгызының теегүлүг чаалап алыышкыны, антиимпериалистиг демиселге шиитпирлиг күш, тайбыңның, демократияның болгаш социал депшилгениң чөлеңгиижи—социализмниң делегей системазы хөгжүп, быжыгып турзун!

42. Социалистиг чурттарның ажылчы чоннары! Найыралды болгаш чаңгыс эпти быжыглаар дээш, акы-дуңма харылзааларны улам ыңай хөгжүдер дээш демисежиңер! Социализм дайзыннарының чимзениишкиннеринден серемчилелдиг болуңар!

Социалистиг интернационализмниң тугун бедик тудаал!

43. Капиталистиг чурттарның ажылчын аңгызынга акы-дуңманың байыры!

Амгы үениң эң мурнакчы революстуг аңгызы — делегейниң ажылчын аңгызы делгерезин!

44. Колониалдыг кинчи-бекти ап октааш, боттарының чурттарының хамаарышпас чоруун болгаш социал депшилгезин быжыглаар дээш демисежип турар улустарга изиг байыр!

45. Империализмге болгаш сөөк-язы ылгаар чорукка удур, хосталга болгаш национал хамаарышпас чорук дээш демисежип турар колония болгаш хамаарылгалыг чурттарның улустарынга изиг байыр!

46. Революсчу күштерниң — социализмниң делегей системазының, делегейниң ажылчын шимчээшкининиң, улустарның национал болгаш социал хосталгазы дээш демиселчилерниң күчүлүг эвилели быжыгып турзун!

47. Улустарның хосталгазы дээш, социализм дээш карабажыңнарда болгаш фашистиг кинданнарда хилинчектенип чыдар эрес-маадыр демиселчилерге акы-дуңманың байыры!

Капиталга хоругдаттырганнарга хосталга!

48. Империалистиг агрессияның күштерин ашкан төөгүлүг тиилелгени чедип алган маадырлыг вьетнам улуска акы-дуңманың байыры!

Совет-вьетнам найырал делгерезин!

Индий-Кыдаттың бүгү улустарынга тайбың, хосталга болгаш хамаарышпас чорук делгереп турзун!

49. Делегейниң улустары! Чоокку Чөөн чүкте дайынның айыылдыг одаач узуткаар болгаш араб күрүнелерге удур израиль агрессияның уржуктарын чайладыр дээш демиселге күжениишкиниңерни улгаттырыңар!

50. Араб чурттарның улустары! Империализмге болгаш реакцияга удур демиселге бүгү-ле революсчу, национал-демократтыг күштерниң чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжыышкынын быжыглаңар!

Совет Эвилелиниң болгаш араб чурттарның улустарының аразында найырал делгереп, быжыгып турзун!

51. Европа чурттарының улустары! Европа дипти быжыг тайбыңның, айыыл чок чоруктуң болгаш күрүнелер аразынга үре-түңнелдиг кады ажылдажылганың девискээри болдурар дээш демисежиңер! Делегейниң дүшкүүрлүг чоруун кошкадырының дайзыннары — реакция болгаш реваншизм күштериниң чимзениишкиннерин сойгалап илередиңер!

52. Делегейниң улустары! Күштү ажыглавазы делегей амыдыралының хоойлузу болуруп, а ядролуг чепсекти мөңгеде хоруурун чедип алыңар! Чепсеглениишкинни бүгү-нити болгаш бүрүн дүжүрери дээш, делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаар дээш демисежиңер!

53. Улустарның тайбыңының болгаш найыралының, империализмге, реакцияга болгаш дайынга удур демисежип турар бүгү күштерни сырый каттыштырарының политиказы —Совет Эвилелиниң ленинчи даштыкы политиказы делгерезин!

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң ажылдап кылганы тайбың Программазының идеялары тиилеп турзун!

54. Тайбың, демократия болгаш социализм күштериниң чөлеңгиижи — бистиң улуг Төрээн чуртувус — Совет Социалистиг Республикалар Эвилели быжыгып, чечектелип турзун!

55. Марксизм-ленинизмниң тугунуң адаа-биле, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле — коммунизмниң тиилелгезинче бурунгаар!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди

КЫЗЫЛЧЫЛАР СУББОТНИК БҮДҮҮЗҮНДЕ

Кызылдан Бай-Хаакче баар оруктуң эгези найысылалдың телевидение черниң чанындан эгелээн. Хоорай чаагайжыдылгазының планын ёзугаар ол оруктуң үнген черн чечектер болгаш үнүштер тараан сесерликтерлиг, болур, ооң ийи талазынга ыяш олуртур. Беш километр чедир оруктуң үзүндүзүн Бай-Хаак аллеязы деп адаар.

...Суббота. Эртенгиниң чеди шак чаа-ла ашкан. «Телетөп» деп бижиктиг автобустар доктаар чер, келген автобус бүрүзүнден ажылчын хептиг, холунда хүүректер туткулаан хөй-хөй кижилер дүжүп, чыглып тур. Бо дээрге төрээн хоорайын чаагайжыдып, ооң кудумчулары, тротуарлары, оруктары чарап хевир кирзин дээш аңаа үлүүн киирери-биле кээп турар кызылчылар болду. Бөгүн аңаа министерстволарның, ведомстволарның ажылдакчылары үстүнде айыткан шөлге сесерликтиң орнун төлевилеп, ооң дажын аштап, арыглааш, довурак төгери-биле ажылдаар сорулгалыг. Ленинчи коммунистиг субботникке белеткелдиң эгези база ол.

Сес шак. Ажыл-даа хайнығып үнду. Довурак чүдүрген он-он машиналар кээп эгелээн. Оларны шефчилер доп-дораан дүжүргеш, сесерликтиң орнунга төп, ону дескилеп кириптилер. Оруктуң кайы-даа талазында бир-бир километр черде ажылдаан кижилер чүгле карацнаар.

Кааң хүн сырын хаттыг-даа болза, улустуң өөрүшкү маңнайы аажок: каткы-ытки, баштак-шоодуг оон-моон дыңналып турар.

Хайныышкынныг ажыл-иш кежээге чедир үргүлчүлээн.

— Чаңгыс хүн дургузунда янзы-бүрү автоажыл-агыйлардан 90 чүък машиналары кээп ажылдаан болгаш барык 2000 тонна довуракты 21 км. ырак черден сөөрткен. Кызылчылар 15 муң дөрбелчин метр сесерликти кылган, аңаа сигенни тарааш, комиссияга дужаап бээринге белеткээн. Баштайгы түңнел ындыг — деп, чуртталга-коммунал ажыл-агый эргелелиниң бот-орулга-чарылгалыг участогунуң экономизи Галина Дувектер чугаалады.

Ленинчи субботникке белеткенип, найысылалдың чаагайжыдылгазынга кызылчыларның бир кезии бодунуң үлүүн ынчаар киирген.

Ниитизи-биле кызылчылардан бо субботникке 20 муң кижи киржип, 270 муң рубль түңнүг ажылды кылган болгаш ооң 36 муңун беш чыл фондузунга киирер.

О. ИРГИТ.

ЧУРУКТА: кызылчылар Бай-Хаак аллеязында ажылдап тур.

В. САВИНЫХТЫН фотозу.

ЧАСКЫ ХОВУ АЖЫЛДАРЫ

ЧЕР АҢДАРЫЛГАЗЫ

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК. (Телефон-биле). Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары шупту часкы хову ажылдарын чорудуп турар. Шык базырыышкынын «Шекпээр» биле «Дөң-Терезин» совхозтар бо хүннерде дооскан. Оларның баштайгызы күзүн чардынган 2190, ийигизи — 392 га шөлүнүң илиирткээшкинин чедиишкинниг чорутткан. Оон ыңай «Барлык» совхоз 2570, «Большевик» колхоз — 430 га черниң шыгын базырган.

Районнуң ажыл-агыйлары чер аңдарарынче кирип эгелээн. Амга чедир «Барлык» совхозта баштайгы 70, «Шекпээрде» — 46, «Дөң-Терезинде»—42, «Большевик» колхозта — 12 гектар чер аңдартынган. Районда бо чазын удур аңдарар черниң 10 ажыг хуузу белен апарганы ол. Ол ажылдың темпизи хүн бүрү улам бедип орар.

Шык базырыышкынын доозупкан «Дөң-Терезин» совхозтуң 7 агрегады чер аңдарып кирген. «Шекпээрде» олче 6 агрегат кирипкен.

Барыын-хемчикчилер часкы сарыг сугну суггарылгага ажыглаарын боттандырып эгелээн. Районда ниитизи-биле 107 суггарыкчы, 17 ындыг агрегат ажылдап турар. Эң хөй суггатчы «Большевик» колхозта — ында 40 кижи чер суггарып кирген.

СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң ажылдакчылары тус-тус ажыл-агыйларның тарылга шөлдеринге барып, турлагларның дерилгезин, белеткелин, часкы хову ажылдарынга киржир механизаторлар болгаш тараажыларның хандырылгазын сонуурган көрген болгаш практиктиг дуза чедирген. Хову турлагларындан «Шекпээр» совхозтуң Аянгатыда № 2 бригадазының, «Дөң-Терезинниң» Тейде, «Барлыктың» № 3 бригадазының хову турлаглары эки белеткеттинген.

В. ЧАДАМБА,
СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи.

ЧЕТЧИРИ-БИЛЕ БЕЛЕТКЭЭН

Өвүр районнуң «Кызыл тук» колхозунуң ажыл-ишчилери бо чылын мал чеми культуралар тарыыр шөлүн калбартып, дүжүттүүн бедидер хемчеглерни ап турар.

Ажыл-агый часкы хову ажылдарынга киржир техниканы септеп алган. Үрезиннерин четчири-биле белеткээн. 1170 тонна өдекти шөлдерде сөөртүп чедирген. Чүс тонна минералдыг чемиштедилгени шөлдерге төгер. Ап чорудуп турар хемчеглер чаагай дүжүттү өстүрүп алырынга дузалаар.

К. МААДЫ.

ОН ИЙИ ХОНУКТА

Тес-Хемде «Чодураа» колхоз бо шиитпирлиг чылда 2370 гектар черге тарылга чорудар. Оон 1000 гектарын кызыл-тас эзээр.

Колхозтуң механизаторлары чер аңдарылгазынче кирипкен. Чүгле баштайгы шенелде кылган хүнде 55 гектар чер аңдартынган. Механизаторлар муң ажыг гектар черни 12 хонук дургузунда бедик шынарлыг кылдыр аңдарарын хүлээнгеннер.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

Совет-мексика чугаалажыышкыннар

Апрель 13-те совет-мексика чугаалажыышкыннарны үргүлчүлээн.

Чугаалажыышкыннарга совет таладан: СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниң даштыкы херектер Министри А. А. Громыко болгаш албанның өске-даа кижилери киришкен.

Мексиканың талазындан: Мексикан Каттышкан Штаттарның Президентизи Луис Эчеверрия Альварес, даштыкы херектер министри Эмилио О. Рабаса, Мексиканың ССРЭ-де элчини Р. Гонсалес Саласар, албанның өске-даа кижилери аңаа киришкен.

Бот-боттарын билчириниң, найыралдың байдалынга эрткен чугаалажыышкыннар үезинде ийи таланың политиктиг, экономиктиг, эртем-техниктиг болгаш культурлуг харылзааларын улам калбартырының оруктарының дугайында сапал-онал солчуушкуну болган. Ол ышкаш ийи талага сонуургалдыг делегей айтырыгын база чугаалашкан.

Мексиканың Каттышкан Штаттарының Президентизи Луис Эчеверрия Альварес, ооң кадайы болгаш оларны үдеп чоруур кижилер апрель 14-те Ленинградче чорупканнар.

(СЭТА).

СЭКП Төп Комитединиң доктаалы

РСДРП-НИҢ II СЪЕЗДИЗИНИҢ 70 ЧЫЛЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

1973 чылдың июль 30-де РСДРП-ниң II съездизиниң ажыттынган хүнүнден бээр 70 чыл болур. Ол съездиге революстуг марксисчи организацияларның каттыжыышкынын доозулгаш, В. И. Ленинниң ажылдап кылганы идей-политиктиг болгаш организакчы принциптеринге үндезилээш, Россияның ажылчын аңгызының партиязы тургустунган болганда, ук съезд бүгү делегейге улуг ужур-дузалыг боор турар. Ооң түңнелинде чаа хевирниң пролетаржы партиязы, большевиктер партиязы, улуг ленинчи партия тывылган. «Большевизм политиктиг үзел-бодалдың агымы боор, политиктиг партия боор 1903 чылдан бээр туруп келген». (Ленин).

Оон бээр-ле бистиң партияның эрткен оруу төөгүде деңневир чок. Ол дыка улуг эвес чажыт организация тургаш, делегейде эң-не баштайгы социалистиг күрүнениң баштакчы партиязы — коммунистерниң күчүлүг, сырый каттышкан, барык он беш миллион кежигүннүг партиязы боор хуулган. СЭКП, ажылчын аңгының партиязы, коммунизм тургузукчузу бүгү совет улустуң дайынчы авангарды болу берген. Бистер партияны «бистиң үениң угааны, ат-алдары болгаш арын-нүүрү деп көрүп турар бис» деп, Ленин бижээн.

В. И. Ленин партияны тургузуп турар үеде империализмниң болгаш пролетар революцияларының байдалдарында ажылчын аңгыга II Интернационалдың партияларындан үндезини-биле ылгалдыг, ёзулуг революсчу, ёзулуг коммунистиг партия — чаа хевирниң партиязы херек деп чүвени барымдаалаан. В. И. Ленинниң тодаратканы-биле алырга, партия болза, пролетариаттың ниитилелди революстуг ёзу-биле чаартыры дээш демиселин углап-баштаар, капитализмден социализмче болгаш коммунизмче революстуг ёзу-биле шилчириниң кол күжү болур ужурлуг. К. Маркстың болгаш Ф. Энгельстиң өөредиинге, Россияның болгаш делегейниң ажылчын шимчээшкининиң дуржулгазынга даянмышаан, империализмниң үе-чадазынга таарыштыр марксизмни чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүткеш, Ленин ажылчын аңгының революстуг организациязының дээди хевири болур партияның дугайында бүдүн өөредигни тургускан, ооң теоретиктиг болгаш организастыг үндезинин, большевизмниң стратегиязын болгаш тактиказын, партийжи амыдыралдың норма-чижектерин болгаш партийжи удуртулганың принциптерин бүгү талазы-биле ажылдап кылган.

Россияга революстуг пролетаржы партияның эге үндезини В. И. Ленинниң 1895 чылда Петербургка тургусканы «Ажылчын аңгыны хостаары дээш демиселдиң эвилели» болган. Чурттуң элээн каш улетпүр төптериниң социал-демократтыг организациялары ону долгандыр каттыжып эгелээн. 1898 чылда болган I съездиге Россияның социал-демократтыг ажылчын партиязының (РСДРП-ниң) үндезилеттинин тургустунганын чарлаан. Ынчалза-даа Ленинниң болгаш ынчаарда шөлүлгеге турган ооң чоок соратниктериниң киржилгези чокка эрткен съезд партияның программазын болгаш уставын ажылдап кылып, социал-демократтыг шимчээшкинниң сандаргай чоруун узуткап шыдаваан.

Ленинниң тургусканы болгаш удуртканы «Искра» солун революстуг пролетаржы партияның идейлиг болгаш организастыг белеткелинге, оппортунистерден аңгылаарынга шылгарангай ачы-хавыялыг болган. Партияның чер-черде комитеттери, дыка хөй профессионал революсчулар принципиалдыг үндезин-биле солунну долгандыр сырый каттышкан. Ленинниң чугаалааны-биле алырга, «Искра» Россияның революстуг пролетариадының кол-кол күштерин каттыштырган боор турар.

РСДРП-ниң II съездизи партияның марксисчи-ленинчи программазын — самодержавиени, помещиктерниң болгаш капиталистерниң эрге-чагыргазын дүжүрери дээш, ниитилелди социалистиг ёзу-биле чаартырының чепсээ болур пролетар диктатуразын тургузары дээш демиселдиң программазын хүлээп алган. Ол болза «экономистерниң» оппортунизмин большевизм тиилээнин быжыглаан. делегейниң социал-демократиязында оларның эвилелчилеринге эң күштүг согугну таварыштырган.

РСДРП-ниң II съездизи делегейниң ажылчын шимчээшкининге база-ла эргилделиг үе-чада болган. «Большевик партияны тургусканы — Россияның болгаш делегейниң ажылчын шимчээшкининге чаа үе-чаданы ажыткан. Ооң бодунуң социал хосталгазы дээш демиселин төөгүнүң чаа байдалдарында чедиишкинниг удуртуп шыдаар аргалыг организацияны пролетариат төөгүге бир-ле дугаарында алган» — деп, СЭКП ТК-ның «Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга уткуштур» Тезистеринде чугаалап турар.

Партия дугайында ленинчи өөредиг — революстуг марксизмниң эртинезинге эң улуг салыышкын. Бүгү чурттарның пролетарийлериниң эң чугула негелделери марксизм-ленинизмде эртем ёзузу-биле илереттинген.

Буржуаз болгаш биче буржуазтыг идеологияга удур, ревизионизмге, троцкизмге, барыын болгаш «чөөн» оппортунизмге удур, социал-шовинистерге болгаш национал-чайгылыкчыларга, марксизмниң революстуг принциптериниң бүгү дайзыннарынга удур эптеш чок демисел үезинде В. И. Ленин партияны тургузуп, улам быжыглап база дадыктырып келген.

Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле Октябрьның социалистиг Улуг революциязы тиилээш, кижи төрелгетенниң төөгүзүнге чаа үе-чаданы — капитализмден социализмче болгаш коммунизмче шилчииринң үе-чадазын ажыткан.

Кестүп көрбээн ханы, кайгамчык улуг хемчээлдиг болгаш шапкын темпилерлиг социалистиг чаартылгалар Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле боттанган. Чүс-чүс чылдарда хожудап чораанын ажып эрткеш, бистиң Төрээн чуртувус күчүлүг социалистиг күрүне болу берген. СЭКП марксизм-ленинизмниң идейлиг үндезининге бүгү националдарның ажылчы чоннарын каттыштырган, кижилерниң салгалдарын — коммунизмниң эрес-шудургу тургузукчуларын, ёзулуг интернационалчыларны кижизиткен.

Ленинчи партияны долгандыр совет улустуң чаңгыс эптиг сырый каттыжыышкыны, Октябрьның херээнге, социалистиг Ада-чуртка ооң кызыгаар чок бердингени Ада-чурттуң Улуг дайынының дошкун чылдарында чайынналчак илереп көзүлген. Совет кижилер кызыгаар чок эрес-дидимин, массалыг маадыр чоруун фронтуга болгаш тылга бадыткап көргүскен. Бодунуң интернационалчы хүлээлгезинге шынчы совет улус фашистиг дарлалга кулдандырган улустарның хосталырынга дуза чедирген. Эң баштайгы социалистиг күрүнениң күчү-шыдалы, СЭКП-ниң ленинчи шын политиказы Европаның болгаш Азияның хөй-хөй чурттарынга улусчу-демократтыг, социалистиг революцияларның чедиишкинниг болурунга дузалыг болган, империализмниң колониалдыг системазының бууран дүжерин дүргедеткен.

СЭКП-ниң удуртулгазы-биле совет улустуң боттандырган эң ханы социал-экономиктиг чаартылгаларының кол түңнели сайзырангай социалистиг ниитилелди тургусканы болган. Ниитилелдиң экономиктиг, социал болгаш угаан-бодал амыдыралынга болган үндезин өскерлиишкиннериниң уламындан кижилерниң төөгүдүг чаа ниитилежилгези — нийти эрге-ажыктары-биле болгаш сорулгалары-биле, чаңгыс аай марксисчи-ленинчи идеологиялыг болганынга каннаттынган совет улус, чүс ажыг нацияларның, биче улустарның ажылчы чоннарының бузулбас акы-дунма найыралы тургустунган. Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл оюнун бүгү улусчу байырлалы — интернационализмниң болгаш улустарның найыралының чайынналчак көргүзүү болган.

Коммунистиг партияның удуртукчу ролюнуң улам өзери социалистиг ниитилелдиң хөгжүлдезиниң дүрүм ёзугаар эң чугула боттуг чүүлү болур. Ол боттуг чүүл коммунизм тургузарының үе-чадазында улам улуг күштүг-биле илереп келир.

Партия дугайында Ленинниң өөредии СЭКП-ниң Программазында, XXIII болгаш XXIV съездилериниң шиитпирлеринде база өске-даа документилерде улам хөгжүткен. СЭКП марксизм-ленинизмни чогаадыкчы ёзу-биле байыдып тургаш, съездилериниң, Пленумнарының шиитпирлеринге, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюнга, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болган оюнга, Совет Эвилелиниң 50 чыл оюнга уткуштур үндүрген партия документилеринге социализм, коммунизм тургузуушкунунуң, амгы үеде делегейниң революстуг шимчээшкининиң дуржулгазын ханызы-биле түңнеп көргүскен.

Социалистиг тургузуушкуннуң амгы үе-чадазынга дүүштүр шын политиктиг шугумну айыткан СЭКП-ниң XXIV съездизи партияның, бүгү совет улустуң амыдыралынга шылгараңгай болуушкун болган. Съезд амгы үениң эртем-техниктиг революциязының чедиишкиннерин ажыл-агыйның социалистиг системазының артык күштүг-биле бүрүн каттыштырар, бүдүрүкчү күштерни шалыпкын болгаш бүгү талалыг хөгжүдүп тургаш, улустуң амыдыралының материалдыг болгаш культура деңнелин улам бедидерин хандырар төөгүлүг сорулганы салган.

Съездиниң шиитпирлерин ажылчын аңгы, колхозчу тараачыннар, улусчу интеллигенция партияның удуртулгазы-биле чедиишкинниг боттандырып турар. Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планын күүседири дээш демиселче кол кичээнгейни салып турар. «Ам кол сорулга болза ажыл-ишке барымдаалап турган уг-шигни шалыпкын өскерткеш, ажыл-агыйны удуртуп-баштаарының сайзыраңгай аргаларын ажыглаарынче кол кичээнгейни угландырары болгаш ооң-биле капсырлаштыр экономиканың ажыктыын ылап бедидери болур» — деп, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев демдеглээн.

Совет политиктиг системаны сайзыраңгайжыдар талазы-биле янзы-бүрү талалыг алыс сорулганы боттандырбышаан, социалистиг демократияны улам калбартырынче, ёзулуг улусчу эрге-чагырга органнары — ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң, профэвилел, комсомол организацияларының болгаш хөй-ниитиниң өске-даа массалыг организацияларының ролюн бүгү хемчеглер-биле бедидеринче улуг кичээнгейни СЭКП салып турар.

Партияның шынар составы эки болган тудум-на, үндүрген шиитпирлерни күүседир талазы-биле бүгү коммунистерниң ажылдаары организастыг болган тудум-на партияның удуртукчу ролю улам бедиир. Ооң ол ролю партийжи сагылга-чурумнуң деңнелинден, коммунистерниң идейлиг бүзүрелинден болгаш теоретиктиг белеткелинден, демократтыг централизмниң принциптерин чайгылыш чок боттандырарындан, коммунистиг тургузуушкуннуң бүгү участоктарынга коммунистерниң массалар-биле хүн бүрүде харылзаалыг турарындан шуут хамаарылгалыг. СЭКП партийжи удуртулганың стилин болгаш аргаларын доктаамал сайзыраңгайжыдып турар. СЭКП бодунуң бүгү организацияларының дайынчы шинээзин бедидеринче могаг чок сагыш салып, четпестерге большевикчи ёзу-биле эптеш чок болурунга коммунистерни кижизидип, шүгүмчүлелди болгаш бот-шүгүмчүлелди калбартырынга эргежок чугула бүгү чүүлдерни тургузуп берип турар. Партия документилерин солуурунга холбаштыр чорудуп турар политиктиг болгаш организакчы ажыл партияны улам быжыглаарынга, ниитилелдиң бүгү амыдыралын удуртурунуң аргаларын сайзыраңгайжыдарынга, хүлээнген ажылынга коммунист бүрүзүнүң харыысалгазын бедидеринге дуза чедирип турар.

СЭКП — чайгылыш чок пролетаржы, социалистиг интернационализмниң партиязы. Интернационализмниң тугунуң адаа-биле хөй националдыг Совет чурттуң ажылчы чоннарының бүгү-ле шылгалдаларны эрттир бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузалыг тиилелгелерге болгаш чедиишкиннерге ол чедирип келген. Интернационалчы чорук, национализмниң кандыг-даа илерээшкиннеринге эптеш чок болуру — бистиң амыдыралывыстың хоойлузу, коммунистиг тургузуушкуннуң сорулгаларын чедиишкинниг шиитпирлээриниң эң чугула негелдези болур.

XXIV съездиниң ажылдап кылганы Тайбыңның программазын боттандырар талазы-биле СЭКП-ниң даштыкы политиктиг угланыышкыны бистиң чуртка коммунистиг тургузуушкунга, делегейниң социалистиг дем каттыштырылгазын быжыглаарынга даштыкы талазы-биле таарымчалыг байдалды хандырып, ажылчын болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкинге дузаны көргүзүп турар. Ол угланыышкын болза империализмниң агрессчи политиказынга удур, удурланышкак социал системалыг күрүнелер-биле тайбың кожа-хелбээ доругнаарының болгаш бот-бодунга ажыктыг кылдыр кады ажылдаарының принциптерин бадыткаарынче, улустарның бүгү-нийти тайбыңын болгаш айыыл чок чоруун быжыглаарынче, бүгү делегейге социал чөптүг чорукту хандырарынче угланган. Ол угланыышкын бүгү улустарның эрге-ажыынга тааржыр.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы — делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң шылгаттынган дайынчы отряды. СЭКП-ниң теоретиктиг ажыл-чорудулгазын, ооң принципиалдыг ленинчи политиказын, марксизм-ленинизмге, пролетаржы интернационализмге үндезилеттинген социалистиг дем каттыштырылгазының сырый каттыжыышкыны дээш, делегейниң бүгү коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эви дээш, буржуаз идеологияга, реформизмге, барыын болгаш «чөөн» оппортунизмге удур ооң чайгылыш чок демиселин аңы-дуңмалышкы марксисчи-ленинчи партиялар чүүлдүгзүнүп көрүп, деткип турар. Ленинизмниң принциптерин амыдыралга боттандырар талазы-биле революсчу демисели, социализмни болгаш коммунизмни тургузарын удуртур талазы-биле СЭКП-ниң өндүр улуг дуржулгазы, төөгүнүң чаа үе-чада бүрүзүнүң негелделеринге дүүштүр хөгжүүр талазы-биле партияның бодунуң улуг дуржулгазы делегейниң бүгү революстуг шимчээшкининиң херээ болу берген. Ол дуржулганы бүгү талалыг барымдаалап көрбес болза, марксизм-ленинизм хөгжүп шыдавас.

Ленинчи партияның төөгүзүнде, бистиң чурттуң төөгүзүнде, делегейниң бүгү коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң төөгүзүнде алдарлыг болуушкун кылдыр, РСДРП-ниң II съездизиниң 70 чыл оюн калбаа-биле демдеглээри эргежок чугула деп СЭКП-ниң Төп Комитеди саналап тур.

Эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-лары, партияның крайкомнары, обкомнары, хоорокомнары болгаш райкомнары, партияның эге организациялары, Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң Политиктиг кол эргелели, кызыгаар болгаш иштики шериглерниң политэргелелдери бо болуушкун-биле холбаштыр чоннуң бүгү кезектериниң ортузунга политиктиг ажылды калбартып чорудар, ол ажылдың үезинде партия дугайында ленинчи өөредигни, социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкунну удуртур талазы-биле СЭКП-ниң бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузазынче, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң чаңгыс эви болгаш сырый каттыжыышкыны дээш ооң демиселинче онза кичээнгейни салыр.

Октябрьның 50 чылы-биле болгаш В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл ою-биле, СЭКП-ниң XXIV съездизи-биле холбашкан документилерни калбаа-биле ажыглавышаан, пропаганда болгаш масса-политиктиг ажылды «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң бежен чылының дугайында» СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде тодаргайлаттынган сорулгаларга дүүштүр ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезин күштелдиреринче угландырар. Партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының политиктиг болгаш организастыг ажылының кол угланыышкыны 1973 чылдың улус ажыл-агый планнарын болгаш тоску беш чылдың онаалдаларын ниитизи-биле хуусаа бетинде күүседири дээш бүгү улусчу социалистиг чарышты калбартыры болур ужурлуг дээрзин СЭКП ТК-ның доктаалында чугаалаан.

Марксизм-ленинизм институду, СЭКП ТК-ның чанында Ниитилел эртемнериниң академиязы болгаш партияның Дээди школазы ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының гуманитар институттарының киржилгези-биле РСДРП-ниң II съездизиниң 70 чыл оюнга холбаштырган эртем конференциязын чорударлар. В. И. Ленинниң төп музейи болгаш ооң салбырлары, К. Маркстың болгаш Ф. Энгельстиң музейи СЭКП-ниң төөгү талазы-биле оруун көргүскен делгелгелерин организастаарлар.

Өөредилге чылын чедиишкинниг доозар

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң системаларында өөредилге чылы ам сөөлзүреп орар. Партия организациялары болгаш политшколалар, теоретиктиг семинарлар пропагандистери түңнел кичээлдерни кандыг хевирге, канчаар эрттирер дугайында белеткел ажылдарын чорудар үе келген.

Бо өөредилге чылында партия чырыдыышкынының бүгү системазынга ооң кол программаларындан дашкаар немей өөренир материалдар кончуг хөй болган. Ынчангаш өөредилге чылын доозарынга белеткел ажылдарын чорударда, хамыктың мурнунда школа бүрүзү бодунуң кол программазын кайы хире шынарлыг болгаш долузу-биле өөренип келгенин хынап база арткан үеде чеже темаларны өөренип эртип болурун тодаргай санап көөр херек. Оңзагай хожудап турар школаларга болгаш кандыг-бир чылдагаан-биле хөй кичээл шагы үскен дыңнакчыларга немелде кичээлдерни, консультацияларны чорудары чугула.

Түңнел кичээлдерниң кол сорулгазы болза, дыңнакчыларның өөренип эрткен бүгү материалдарын катаптавышаан, быжыг билиглерни шиңгээдип алырынга, теорияның айтырыгларын амгы үениң ниитилел практиказынга база күш-ажылчы коллектив бүрүзүнүң мурнунда туруп турар коммунистиг кижизидилгениң болгаш бүдүрүлгени хөгжүдерниң тодаргай сорулгаларынга холбаштыр хандыр бодап, оларны ажыл-херекке ажыглап билиринге дузалаары болур. Түңнел кичээлдерни эрттирериниң хевирлери янзы-бүрү. Ону дыңнакчыларның составын, пропагандистерниң мергежилин болгаш дуржулгазын барымдаалап тургаш, школа, бөлгүм азы теоретиктиг семинар бүрүзүнге таарыштыр чорудар. Түңнел кичээлдер оларның хевирлеринден хамаарылга чокка шуптузу дыңнакчыларның күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейин улам бедидеринге беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының онаалдаларын чедиишкинниг күүседиринче оларны мобилизастаарынга идиглиг берген турар ужурлуг.

Партияның болгаш комсомолдуң политиктиг чырыдыышкынының база экономиктиг өөредилгезиниң системаларынга өөредилге чылын канчаар түңнеп доозарының дугайында СЭКП ТК-ның Пропаганда болгаш агитация килдизиниң тодаргай сүмелери «Политическое самообразование» журналдың сөөлгү дугаарында парлаттынган (№ 3, 1973 ч). Партия организациялары болгаш пропагандистер түңнел кичээлдерни чорударда ында айыттынган практиктиг сүмелерни удуртулга болдурар.

Марксизм-ленинизмниң үндезиннерин, эртемниг коммунизмниң айтырыгларын база партияның экономиктиг политиказын өөренип турар теоретиктиг семинарларның дыңнакчыларынга түңнел кичээлдерден аңгыда, теоретиктиг конференцияларны эрттирери ында сүмелеттинген. Эрткен чылдарның дуржулгазындан алгаш көөрге; ындыг конференциялар партия, совет, ажыл-агый активиниң, интеллигенцияның өөредилгезин түңнээринге эң дээштиг хевир болуп турар. Ынчангаш теоретиктиг семинарларның дыңнакчыларынга кол программаларның талазы-биле түңнел беседаларны, зачёттарны, рефераттарны практикалаары-биле чергелештир ССРЭ-ниң 50 чыл оюнга тураскааткан байырлыг хуралга Л. И. Брежневтиң илеткелинде чугула теоретиктиг түңнелдерниң болгаш практиктиг чүүлдерниң талазы-биле теоретиктиг конференцияларны эрттирери улуг ужур-дузалыг. Чүге дизе, ында дыңнакчыларның колдуу-ла партия организацияларының чон ортузунга тайылбыр массалыг ажылдарны чорударда даянып турары актив — лекторлар, политинформаторлар болгаш агитаторлар болуп турар. Оларның ажыл-чорудулгазынга ук конференцияны белеткеп эрттиреринге «Политическое самообразование» журналдың үстүнде айытканывыс үш дугаарында бердинген сүмелер, конференцияларның планнары болгаш тематикалары пропагандистерге улуг дузаны чедирер.

ТҮҢНЕЛ КИЧЭЭЛДЕРНИ КАНЧААР ЭРТТИРЕРИЛ

Эге политшколаларга болгаш марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир школаларга түңнел кичээлдерниң темаларын чыл дургузунда өөренип келген эртемнериниң иштинден дыңнакчыларның сонуургалынга болгаш ажыл-херээнге дүүшкен чугула айтырыгларны шилип алыры ажыктыг. Мааңа түңнел кичээлдерниң планы улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында ажылдап турар дыңнакчыларның шиитпирлиг үшкү чылда тодаргай ажыл-херээ-биле, партия болгаш чазактың ук адырның мурнунга салып турар сорулгаларын хандыр анализтеп өөренири-биле холбаштыр тургустунган.

Чер-черде партия комитеттери, ВЛКСМ райкомнары комсомолдуң политиктиг чырыдыышкынынга түңнел кичээлдерни организастыг эрттирер дээш амдыгаштан шыңгыы хемчеглерни алыры чугула. Аңаа өөредилге чылын «Беш чылдың шиитпирлиг чылында сээң салыышкының чүл?» деп ленинчи кичээлдер-биле доозары сүмелеттинген. Ол кичээлдерге программа ёзугаар өөренип эрткен чүүлдерин түңнеп, «Беш чылдың шиитпирлиг чылын шалыпчы күш-ажыл-биле, кончуг эки өөредилге-биле алдаржыдар бис» деп аныяктарның Бүгү-эвилел комсомол хуралынга хүлээп алганы социалистиг хүлээлгезин дыңнакчылар канчаар күүседип турарын база «СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга!» деп Ленинчи зачётка комсомолчуларның болгаш аныяктарның киржилгезин анализтеп, чугаалажып көөрүн сүмелеп турар.

Эртип турар өөредилге чылы болза, «Ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезин экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын ёзугаар бүгү ниитиниң экономиктиг өөредилгезин эгелээниниң чылы. Бистиң республикада партия чырыдыышкынының бүгү звеноларында өөренип турар дыңнакчыларның 42 хуузу экономика айтырыгларын өөренип турар. Ол школалар болгаш теоретиктиг семинарларның түңнел кичээлдеринге СЭКП ТК-ның декабрь (1972 ч.) Пленумунуң негелделеринге дүүштүр улус ажыл-агыйын интенсификастаарының, бүдүрүлгениң экономиктиг ажыктыг чоруун, күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн бедидериниң, эртем-техниктиг депшилдениң чедиишкиннерин, мурнакчы дуржулганы дүрген шиңгээдип алырының база бүдүрүлге курлавырларының болгаш камналга чурумунуң айтырыгларын чугаалажып көөрүнче кичээнгей угланган турар ужурлуг.

Коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвес активтиң политиктиг өөредилгезиниң түңнелин чорудары бо чылын кажангызындан-даа артык бедик негелделиг болгаш ажыл-херекчи байдалга эртер. Амгы үеде партия документилериниң солуушкуну чоруп турар. Ооң-биле холбаштыр партия комитеттери кадрларның идей-политиктиг кижизидилгезиниң болгаш марксисчи-ленинчи өөредилгезиниң айтырыгларынче кичээнгейни күштелдирип, партия ажылының ол чугула участогунга удуртулганы экижидип турар. Бо дугайында чоокта чаа эрткен республиканың партия активиниң болгаш районнарның партия активтериниң хуралдарынга шыңгыы чугаалашкан болгаш ол талазы-биле чогуур тодаргай хемчеглерни хүлээп алган.

Өөредилге түңнелин үндүрериниң хуусаазы районнарга майның 25-те, а республикага — июнь 1-де. Ынчангаш мааңа элекен далажып, эрес түңнелдер үндүрер чорукту болдурбас херек.

Партия организациялары политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң түңнелдерин организастыг чорудары-биле чергелештир чаа өөредилге чылынга белеткелдерни эгелээр ужурлуг. Мааңа хамыктың мурнунда келир өөредилге чылынга өөредилгениң кандыг хевирлерин, каяа тургузарын база оларга кымнар пропагандистеп ажылдаарын баш бурунгаар тодарадыр. Чүге дээрге, оларның-биле белеткел ажылдарын — курстарны, семинарларны чайгы үеде чорудар, өөредилге-методиктиг литератураны тыштынар апаар болгай.

Чаа өөредилге чылындан эгелээш бүгү ниитиниң экономиктиг өөредилгези чер болганга калбаа-биле уламчылаар. Аңаа белеткелдиг ужуражыр төлээде колхоз, совхозтарга, бүдүрүлге коллективтеринге экономиктиг өөредилгениң перспективтиг планнарын тургузар. Оларны министерстволар, ведомстволар база районнар аайы-биле түңнээрин июль 1-ге чедир доозар дугайын республиканың партия активиниң хуралы негээн.

Партия чырыдыышкынынга чаа өөредилге системазы тургустунгандан бээр ам сес дугаар өөредилге чылы эртип турары бо. Бо аразында чеже коммунистер кандыг эртемнерни өөренип дооскаңын дээр дугайында тодаргай түңнели билдинмес боор турары бо ышкажыл. Ындыг тодаргай түңнелдер чокта коммунистерниң политиктиг өөредилгезин чадалар аайы-биле чыл бүрүде шын планнап чорудары берге. Ынчангаш бо өөредилге чылының түңнели-биле чергелештир коммунистерниң политиктиг болгаш экономиктиг белеткелиниң талазы-биле шын учётту тургузары партия комитеттеринден, эге организация бүрүзүнден негеттинип турар.

Өөредилге чылының дургузунда политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге дыңнакчыларга чүнү бергенил, оларның күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейин, ажыл-херекке харыысалгазын бедидеринге кандыг салдарны чедиргенил дээр дугайында түңнелди партия организациялары кылыр ужурлуг. Хөй-хөй партия организациялары бо айтырыгларның талазы-биле анализтиг түңнелди үндүргеш, партияның ниити хуралдарынга чугаалажып көрүп турар. Ону чер болганга практикалаары чугула.

М. МАШПААДАЙ,
СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңының эргелекчизиниң оралакчызы.

Квартал планын ажырган

«Тыва тудуг» трестиң № 48 тудуг эргелелинде № 3 шеверлекчилер бригадазының ажылдап турар чери № 12 кварталда. Ол шеверлекчилер бригадазының бригадири Виктор Николаевич Сергеевтиң дугайын баш бурунгаар оларның мастериндеи билип алган кижи мен. Ол 1967 чылда Москваның тудуг училищезин дооскаш, төрээн чуртувустуң найысылалының улуг-улуг бүдүрүлгелеринге ийи чыл ажылдааш, шериг албанын эрттирип чоруткан. Совет Армияның хүрээлеңинден халашкаш, бистиң республикага ажылдаары-биле чедип келген. Баштай ол үшкү разрядтың шеверлекчизи болуп ажылдап турган. Аныяк оол ажылынга кызымак, хандыкшылдыг, организакчы болурга, ону шеверлекчилер бригадазының бригадири кылдыр томуйлаан. Бригадада ол хүндүлүг, эш-өөрүнге эптиг-ээлдек, дуржулгалыг кижилерниң бирээзи. Чогум-на ооң ужуруңда бригаданың шеверлекчилери, бистиң республикада күш-ажылы-биле адысураа үнген Краснобаеваның удуртканы шеверлекчилер бригадазындан дудак чок ажылдап, бо чылдың бирги кварталының планныг онаалдазын 103 хууга күүсеткен. Амгы үеде ооң бригадазы чүнү кылып турарын сонуургап айтырдым.

— Амгы үеде бистиң бригадавыс № 1 бажыңның ийи дугаар подъездизиниң ханаларының малгаштаашкынын кылып турар — деп, бригадир чугаазын эгеледи. — Бригадавыс тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында эки түңнелдерни чедип алыр дээш ажылдап турар. Сөөлгү үеде бригадада ажыл шагы үзер, хууда планын күүсетпес шеверлекчилер чок. Бригадада эп-найырал быжыг. Кижи бүрүзү коллектив дээш, бүдүрүлге планын күүседир дээш сагыш салып турар. Ынчангаш мурнакчыларның одуруу улам көвүдеп турар апарган. Оларга Мария Монгушту, Соня Хановану, Надежда Суворованы, Александра Ховалыгны, Сария Камалитдиновану болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

Амгы үеде Виктор Сергеевтиң бригадазы делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ни күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуур дээш апрель айда бедиткен хүлээлгени алган.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: В. Сергеев (оң талазындан) бригаданың мурнакчы шеверлекчилери Мария Монгуш, Надежда Суворова олар-биле чугаалажып турары.

Александра Ховалыг (ортузунда чурукта) бедик мергежилдиг шеверлекчилерниң бирээзи: Соня Ханова (адаанда чурукта) чоокта чаа үшкү разрядтың шеверлекчизи деп атты чедип алган.

Хөй-ниитичи малчын

Шой-Сюрюн Далдасович Кол Тожу районда «Тоора-Хем» совхозтуң мурнакчы малчыннарының бирээзи. Ол тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының эгезинден тура мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедири дээш мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржип, бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Тодаргайлаарга төрүүр чүс инекке онааштыр 100 бызааны алыр деп хүлээнген. Бо хүнге чедир 20 ажыг инек төрээн, оон бызаалары шупту онча-менди, күш-деңгели эки доругуп турар.

Шой-Сюрюн Далдасович чүгле эки малчын эвес, харын база идепкейлиг хөй-ниитичи, совхозта улусчу контроль бөлүүнүң даргазы. Ол ажылга үр үеде идепкейлиг ажылдап келгени дээш ону чоокта чаа ССРЭ-ниң улусчу контроль комитединиң Хүндүлел Бижии-биле шаңнаан.

М. СЕЛИН.

«ЛУНОХОД-2» ШИНЧИЛЕЛ АЖЫЛДАРЫН ҮРГҮЛЧҮЛЕВИШААН

Ырак космос харылзаазының төвү. (СЭТА). Автоматтыг аппарат «Луноход-2»-биле апрель 11 болгаш 12 хүннеринде кылган радиохарылзааның сеансыларының үезинде Лемонье кратериниң чөөн талазын тавараан тектониктиг элдиң девискээрин шинчилээн.

Шинчилел ажылының үезинде бедигээштерни стереоскоптуг арга-биле чурукка тырттырган, ай даштарының сорунза-магниттиг шынарларын хемчээген, ай довурааның физика-химиктиг шынарларын болгаш химиктиг тургузуун өөренип көрген.

Магниттиг шөлдүң байдалын шинчилээри-биле боду шимчеп чоруур аппарат оңгарның кыдыындан чартык километр черни оюп эрткеш, бодунуң эрги оруу-биле оңгарның кыдыынга катап чедип келген. Ындыг арга-биле магниттиг шөлдүң хемчээшкинин шын кылып болур. Алдынган чуруктардан көөрге, оңгарның кыдыында 1—2 метр хемчээлдиг хорум даштар бар боор турар. Олар боду шимчеп чоруур аппараттың оңгарның эриинге чыпшыр чедер арганы бербейн турар.

Чоокку хүннерде кылыр харылзаа сеансыларының үезинде луноходтуң ынай-бээр шимчээшкинин кылып тургаш, ол девискээрни шинчилээрин үргүлчүлээр.

Ай кырынга четкен үезиниң дургузунда автоматтыг лаборатория 31 километр 60 метрни эрткен.

Лемонье кратериниң девискээринде шинчилел ажылдарын үргүлчүлеп турар.

БЕРГЕН СӨЗҮН ЭЭЛЕП ТУРАР

Кызылдың № 1 автотранспорт бүдүрүлгезиниң коллективи тоску беш чылдың шиитпирлиг чылының бүдүрүлге планын декабрь 29-ка чедир күүседирин шиитпирлээн. Ажыл-ишчилер муң тонна чүъктү пландан ажыр сөөртүрүн, 90 муң литр кывар-чаар материалды, 45 аккумуляторну, 15 муң рубльдиң хөмүр-дажын, электриэнергиязын, артык кезектерин камнап алырын база 18 чаартыкчы саналды бүдүрүлгеге шиңгээдирин хүлээнгеннер.

Бо чылдың баштайгы кварталының бүдүрүлге көргүзүглеринден алырга, автотранспортчулар берген сөзүн төлептиг-биле ээлеп болурун бадыткап турар. Кварталдың чүък сөөртүр планы 106,7 хуу, а күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү —100,3 хуу кылдыр күүсеттинген. Онаалдадан ажыр 50 муң тонна чүък сөөртүнген, 60,8 муң литр кывар-чаар материалды камнап алган.

Бүдүрүлгеде чолаачыларның 22 бригадазы коммунистиг күш-ажылдың бригадалары деп бедик атты каш чыл улаштыр төлептиг-биле эдилеп, өскелерге үлегер-чижек болуп келген. РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутады В. Н. Мякишев база А. Н. Крапцов оларга удурткан чолаачылар бригадалары социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар.

Бригадалар аразында социалистиг чарыштың түңнелин квартал санында үндүрүп, тиилекчилерге шилчиир вымпелди, 75 рубльдиң акша-шаңналын тыпсырын администрация, партия, профэвилел организациялары шиитпирлээн.

№ 1 АТБ-ниң күш-ажылчы коллективи шиитпирлиг ажыл-агый чылында алган хүлээлгелерин чедиишкинниг боттандырарынга бүзүрелдиг. Амгы үеде автотранспортчулар Май мурнунуң социалистиг чарыжында идепкейлиг киржип турарлар.

Х. ЮМБУУ.

ЧУРУКТАРДА: бүдүрүлгениң мурнакчы токарьларының бирээзи Борис Казанцев ажыл үезинде.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Улусчу контроль

КЫШТАГЛААШКЫН ЭРТИП ТУРДА...

Тес-Хем районга мал кыштаглаашкыны эрткен чылдарга деңнээрге, бо чылын чүгээр эрткен. Колхозтарда болгаш совхозта мал чеми четчир болган. Ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглери кыштаглаашкынче кичээнгейни хүн бүрү кошкатпайн, болдунар-ла хемчеглерни алган. Бирги кварталда мал продуктуларын садар планнарын район күүсеткен.

Районнуң улусчу контроль комитеди, ооң бөлүктери болгаш постулары мал кыштаглаашкынының чер-черде байдалын хынап, илереттинген четпестерни чайладыр хемчеглерни ап турган. Бирги кварталда үш ажыл-агыйларга ниитиниң малының кыштаглаашкынын болгаш малды тарып боозадып турарының байдалынга хамаарыштыр хыналдаларны кылып чоруткан.

«Ак-Эрик» колхозтуң баштаар чери, партия, комсомол организациялары бо чугула кампанияны организастыг эрттирген. Кыштагларда бүгү кажааларны таарымчалыг кылдыр септээн, бөдүүн болгаш холумактыг чемнерни, дусту четчири-биле сөөрткен, малды ижер суг-биле хандырары багай эвес организастаан. Малдың өлүп хораары эвээш, чаа төрүттүнген чаш малдарны киир бижиир болгаш дугаарлаар ажыл чүгээр тургустунган. Ындыг таарымчалыг эки байдалдар «Тес-Хем» совхозтуң О. Шынаа салбырында, «Чодураа» колхозтуң инек фермазында база бар.

«Ак-Эрик» колхозта улусчу контроль бөлүү эки ажылдыг бөлүктерниң бирээзи. Ооң кежигүннери мал кыштаглаашкынының байдалын хөй удаа хынап көрген. Ооң түңнелинде чамдык малчыннар мал чемин камналгалыг чарыгдавас, январь, февраль айларда төрүттүнген чамдык хураганнарны киир бижиир болгаш дугаарлаар ажылды чогуур үезинде чорутпайн турганы илерээн. Бөлүктүң болгаш колхоз баштаар черниң каттышкан хуралынга ол дугайында чугаалажып көргеш, тодаргай хемчеглерни алган. «Чодураа» колхозтуң улусчу контроль бөлүүнүң бода мал бригадазында постузу бодунуң ажылын кыштаглаашкынны чедиишкинниг эрттиреринче угландырган.

Ынчалза-даа районнуң ажыл-агыйларында мал кыштаглаашкынын организастаанында, ылаңгыя ветеринарияның профилактиктиг ажылдарында шыңгыы четпестерниң бары хыналда үезинде илерээн. Районнуң чамдык малчыннарының коданнарынга сугну 2—3 болгаш оон-даа хөй хүннерде сөөртүп чедирбес, суг чылыдарда одаар ыяш, хөмүр-даш чок, сугну кайы-хамаан чок чарыгдаар, кыштагларда кургаг өдек төнүп турар, кажаалар ишти өл болгулаар. Фермаларда болгаш бригадаларда мал чемгерилгезиниң рационун чедир тургуспаан, мал чеминиң чарыгдалының учёт болгаш отчёду багай. Малчыннарның болгаш кадарчыларның хуузунда шээр малын ниитиниң малындан колдуунда аңгылап үскен-даа болза, чамдык коданнарда хуу мал үстүнмээн, а бода мал ниитиниң малы-биле кады туруп турар. А оларны ажаап-тежээринге ажыглаан чарыгдалдарны төледип албайн келген. Чаа төрүттүнген чаш малдарны киир бижиир болгаш дугаарлаар ажыл четпес тургустунган, ара салган малдарның актылары чедир кылдынмаан. Ажыл-агыйның тускай эртемниглери кыштагларга ховар барып, ажыл-херектиң байдалын эки билбейн турарының чылдагаанындан өлген малдарны өй-шаанда шинчилеп көрбейн, оларның актызын хары угда бижип тургузуп турары кайчап-даа таарышпас. Аарыгның диагнозун малчыннарның сөзүнден тургузуп турарындан малдың өлген чылдагаанының тодаргай анализин тургузары берге болур таварылгалар бар. Чижээ, «Чодураа» колхозтуң № 3. хойжу бригадазында ветфельдшерлеп турар Оюн Седип-оол чаа төрүттүнгеп хураганнарга сыкыртыышкын кылып тургаш, кошкак хураганнарга хөй хемчээлдиг эм сыкыртканындан малчын Соян Чакчын-оолдуң коданындан 29 хураган өлгени илерээн, ол-ла колхозтуң № 2 хойжу бригадазынга ажылдап турган мал эмчизи Дамчыт Алдын-оол бир ай дургузунда ажылын каапкаш чоруй барганындан 60 ажыг хураган хайгаарал чогундан өлген. Бо бүгү когаралдарны харысалга чок болган кижилерден төледирин колхоз баштаар черинге сүмелээн.

Районда уксаажыдылга ажылы чогуур деңнелде тургустунмаан. Тарып боозадылганы хайгаарал, учёт чок, санитарлыг байдалы куду деңнелге эрттирген. Төрүүр хойларга кошкарларны кайы-хамаан чок салып турганы-биле хойнуң план чок оолдаашкыны ноябрь, декабрь айларда-ла чамдык коданнарга эгелээн. Ынчан төрүттүнген хураганнар санга кирбейн барган таварылга хөй. Ол дугайында айтырыгны улусчу контроль комитединге чугаалажып көргеш, чамдык четпестерни чайладырының талазы-биле тускай хемчеглерни ажылдап кылган. Ылаңгыя «Тес-Хем» совхозта зоотехния ажылы куду деңнелде. Хөй коданнарын чүзүн болгаш уксаа аайы-биле үспейн турары-биле малдың уксаазы холушкан, ооң уламындан дүктүң шынары баксырап турар.

Малчыннарның амыдырал байдалының болгаш социалистиг чарышты организастап турарының дугайында хыналдалар чоруттунган. Чамдык малчыннарның амыдырал байдалы ам-даа куду деңнелде. Чамдыктары кым-биле чаржып турарын, социалистиг хүлээлгезинге төрүүр чүс малга онааштыр чеже төл алырын безин билбес болган.

Мал кыштаглаашкынының үезинде үнүүшкүннүг хыналдаларны районнуң улусчу контроль комитеди, ооң бөлүктери болгаш постулары чорудуп турза-даа, чоруткан хыналдаларның түңнелдерин бөлүктүң азы постунуң хуралдарынга эвээш чугаалажып турар. Айыттынган четпестерни чогуур үезинде чайладыр, үндүрген шиитпирлерниң күүселдезин чедип алыр ажыл четпес тургустунган, кылып чоруткан хыналдаларны чүгле ажыл-агый удуртукчуларынга партия организацияларынга дыңнадып каары-биле кызыгаарлаттынар чүүлдер тургулаан.

Районнуң улусчу контроль комитеди айыттынган четпестерни чайладыр талазы-биле хемчеглерни ап турар.

Т. ЛИКТАН,

Тес-Хем районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

ШЕМИНИҢ ШОЛБАННАРЫ

Шемиде «Большевик» совхозтуң конторазының кырында:

Күжүр Шеми оглу, кызы
Хүлээлгезин уттур эвес —
деп чараштыр бижип каан.

Шемижилер бо хүннерде партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш, беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында улам кызымаккай ажылдап турарлар.

Аныяк совхозта мурнакчылар хөй. Оларның чамдыктарының дугайында борта чугаалаайн.

1. ТРАКТОРЖУ

«СК-3-тү» мунупканда
Эрес кирер Морзук акый.
Онаг-үлүүн күүсетпээнде
Олурбастаар эрес акый —

деп, сөстерлиг бо кожамыкты Шеминиң оолдар, кыстары чээрби ийи чыл бурунгаар Культура бажыңынга болган концертинге ырлажып турганнар.

Ол ырның маадыры Ооржак Майдырович Морзук-оол бо хүннерде Шемиде мурнакчы механизаторларның бирээзи. Ол болза 1949 чылда Чадаана хоорайга ажыттынган алды ай хуусаалыг курсту дооскан соонда трактористеп эгелээн. Ынчан ол бирде дугаар Шемиге «СК-3» деп комбайны-биле хову дургаар чалгып турган чаагай тарааны ажаап алырынга мурнакчы чорууп көргүскеш, ырга ынчаар мактадып турганы ол.

Оон бээр-ле ол шаңнал-макталга кирип, төрээн чериниң кижилериниң хүндүткелин чедип ап келген. Час келирге, ол «демир аъдын» мунупкаш, тараа шөлүн хээлей-дырай чарып каар. Күскү чечек орнун солуп, хүрең-сарыг тараа чалгый бээрге, ол комбайнга олуруптар. Хүндүлел, мактал бижиктерин ол бажыңында көскү черде аскылап алган. Чоокта чаа механизаторларның район төвүнге болган слетунга Морзук-оол база киришкен. Ол ам шык базырыышкынында ажылдап турар. Ынчан ооң кара костюмунге ленинчи юбилей медалы чайыннанып көстүп турган.

Хоочун трактористи совхозтуң аныяк механизаторлары Куулар Багай-оол, Кара-Монгуш Дүмен-оол, Века Кара-Сал болгаш өскелер-даа «башкывыс» деп хүндүлел-биле чугаалап турар.

2. ТУДУГЖУ

Дилер, доораар хирээң туткаш,
Дидим, күштүг ажылдаар сен:
Хоорай, суурлар сайзыралы —
Холуң дери — эртинең ол.

Шеми кодээ Совединиң депутады, Күш-ажылдың Кызыл тугу орденниг, совхозтуң мурнакчы тудугжузу Федор Шожун-оолович Сыгыр-оолдуң дугайында ындыг чылыг сөстерни чугаалап болур. Ол 1950 чылдан эгелеп тудугжу. Шемиде ооң балдызы дегбээн бажың барык чок.

Амгы үеде Федор Сыгыр-оол — совхозтуң пилорамазында. Хүнде ол 7 кубометр ыяш дилдирер нормазын 10 кубометр кылдыр күүседип турар. Хоочун тудугжу бодунуң мергежилин аныяк өскенперге күзелдии-биле дамчыдып бээр чаңчылдыг. Ылаңгыя аныяк оолдар К. Кызыл-оол, К. Комбуй-оол, К. Донгак, А. Кара-Сал олар ооң тудугжу ажыл-ижин салгап алган.

3. ХОЙЖУ

Хоюм, өшкүм — совхоз сүрүү,
Кодан сыңмас дешкилессин.
Кедер хевим, аъш-чемим —
Хереглээним элбек болзун!..

Культура бажыңының залын долдур олурупкан совхозтуң ажыл-ишчилеринге аныяк хойжу Ондар Седен-Дамбаа ынчаар сыгыртып бараан болу бээр. Ол кадарчылап эгелээ-ле чаа ийи чыл чедип турар. Ынчалза-даа ол эрткен чылын төрүүр чүс хоюнга онааштыр 90 хураганны камгалап алган. Бо хүннерде ооң коданында малы шуптузу менди оолдаан. Ол дээрге аныяк малчынның беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында кызымаккай ажылдап турарының херечизи.

Аныяк хойжу өөреникчи чылдарындан-на уран чүүлге идепкейлиг киржип келген. Район төвүнге, республика найысылалынга болуп эрткилээн уран чүүл көрүлделеринге, фестивальдарга, конкурстарга ол киришкеш, үргүлчү шаңнадып, мактадып келген.

Маңаа чаңгыс чижек. Чоокта чаа Москвада Кремльдиң съездилер Ордузунга болган кодээниң бот-тывынгыр уран чүүлүнүң Бүгү-россия көрүлдезинге Тываның мурнундан ол киржип чораан. Хөй-хөй москвачылар болгаш бистиң улуг, делгем совет чуртувустуң булуң, бүрүзүнден келген кижилер аныяк хойжунуң тааланчыг сыгыдын улуг сонуургал-биле дыңнааннар. Бо чорук аныяк хойжута улуг аас-кежик болган.

4. СААНЧЫ

Коммунистиг күш-ажылдың Арыг-Бажы сүт-бараан фермазында саанчы Куулар Чылбак база-ла Шемиде хүндүткелдиг кижилерниң бирээзи. Ол эрткен чылын бир инекке онааштыр 1770 литр сүттү саап алган. Бо чылын 1875 литрни саарын ол хүлээнген. Аныяк саанчы каш чыл улаштыр мурнакчыларның одуруунга кирип келген. Ооң ажылдап турар коллективи бирги кварталда 168 тонна сүттү саггаан. Ынчангаш совхозтуң Күш-ажылчы алдар тугун ол коллективке турасказдып кодурген. Бо чорук саанчы Куулар Чылбакты ажылче улам сорук киирген.

Күрүнеге хөй сүттү бээр дээш саанчы бо хүннерде улам кызымак ажылдап турар. Чылбак — агитатор, пропагандист. Фермада тургустунган уран чүүл бөлгүмүнүң база идепкейлиг киржикчизи. Ынчангаш ооң концерттерге:

Угулзалап чураан ышкаш
Улуг Шемим байлак-ла ийин.
Уран-чечен, ажыл-ишчи
Уруглары эрес-ле ийин —

деп ырлай бээри-даа таварылга эвес. Ындыг ажыл-ишчи, хөй-ниитичи кысты кым-даа хүндүлээр, мактаар.

Шемиде мурнакчы кижилерниң чүгле чамдызының дугайын мында кысказы-биле бижидим. Ажылынга ак сеткилдиг, хүлээнгенин ажыр күүседир, хөй-ниитиниң ажылдарынга идепкейжи өске-даа он-он кижилерниң дугайында чылыг сөстерни хөйү-биле чугаалап болур.

К. САРЫГ-ООЛ.

Чылдың дөрт эргилдезинде...

Иргит Делег-оол «Тээли» совхозтуң мурнакчы механизатору. Ол бодунун мергежилин «Универсал», «НАТИ» деп баштайгы биске кээп турган тракторлардан эгелээн. Ам ооң башкарып турар техниказы күчүлүг «С-80» трактор болгаш «СК-6» дээр комбайн.

Ур чылда белен эвес мергежилге үзүктел чок ажылдап келген механизатор баштайгы чылдарын мынчаар сактып чугаалаар:

— Ынчан берге-ле турган болдур ийин. Техниканы ханы билир инженер, механик чок, артык кезектер дугайында чугаа безин турбас чүве болгай. Ангыстың бир ужундан, өске ужунче чортуп үнүп чордала, трактор көксү-хөрээ аарыг чүве дег, кеңгирткейни бээр. Хүн чартында септеп, кылып алзыңза экизи-ле ол. А чамдыкта хүн-хүнү-биле, каш хонук улай баш ыжып, үрелген черин тып чадап, чазарлап келгилээр. Амгы үениң механизаторларынга бодаарга ынчан бистиң билиивис чүү шоолуг боор, чүгле үш айлыг курска трактор шимчедиптер кылдыр борастап өөренип алган, ол-ла.

Иргит Дары-Хөөевич назы-хары улгатса-даа, механизатор мергежилин кагбаан. Кыжын совхозтуң электростанциязынга, чазын — часкы тарылгага, чайын — чер андарылгазынга, күзүн — дүжүт ажаап алырынга идепкейлиг киржир. Ак сеткилдиг күш-ажылы дээш И. Д. Делег-оол чазактың ийи медалы-биле, дирекция болгаш ажылчын комитединиң өртектиг белектери-биле каш удаа шаңнадып келген.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ГАГАРИН КОСМОСЧЕ ОРУУВУСТУ АЖЫТКАН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). Американ астронавт, «Союз»—«Аполлон» деп төлевилел ёзугаар ужудар «Аполлон» корабльдиң командиринге томуйлаткан, АКШ-тың шериг-агаар күштериниң бригада генералы Томас Стаффорд 1961 чылда кижиниң—Юрий Гагариннин—космосче баштайгы ужудуушкуну бистиң үениң оң-не уттундурбас болуушкуннарының бирээзи-дир деп чугаалаан.

«Ужудуушкуннуң улуг ужур-дузазын чугаалаар дээр болза, Юрий Гагарин бистиң космосче оруувусту ажытканын айтырга-ла четчир-дир» — деп, Стаффорд айыткан.

«Союз» болгаш «Аполлон» корабльдерни космоска ужураштырар талазы-биле техниктиг айтырыгларның дугайында чугаалажыышкыннар чедиишкинниг эрткен деп, Стаффорд демдеглээн.

«Аполлон» корабльдиң экипажынга оон-биле кады Дональд Слейтон биле Вэнс Бранд оларны томуйлааныи ол дыңнаткан. Олар шуптузу келир ужудуушкунга ыяк белеткенип турарын Стаффорд база чугаалаан.

П. МЕСМЕРНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ПАРИЖ. (СЭТА). Премьер-министр П. Месмер Францияның чаа чазаанын ажыл-чорудулгазының программазын национал хуралга тайылбырлап тура, Францияның даштыкы политиктиг угланыышкынын чайгылыш чок деп демдеглээн. Франция «дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарының болгаш Чөөн Европа-биле, ылангыя, Совет Эвилели-биле улам сырый кады ажылдажылганың политиказын чорударын уламчылаар» деп, ол айыткан.

Франция тайбыңны чер болганга катап тургузарынче болгаш камгалаарынче чүткүлдүг деп, П. Месмер демдеглээн, дайынзырак эвилелдер политиказынга удур туруштуун илергейлеп чугаалаан. «Айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга айтырыгларын чугаалажыр талазы-биле ниити-европа чөвүлел хуралын чоокку үеде чыылдырып болур, ол чөвүлел хурал европа диптин быжыг туруштуг турарының чаа үе-чадазының эгезин салыр дээрзинге ынанып турар бис» деп, ол медеглээн.

«Улустар аразының валюта системазының быжыг туруш чогу, Барыын Европа чурттарының кады ажылдажылгазының бергелери, декти мурнай Европаның экономика каттыжыышкынының, АКШ биле Японияның аразынга келир үеде садыг чугаалажыышкыннарының бүзүрел чогу»—бөгүн Францияга, Барыын Европага онаажып турар үш кол айтырыгны премьер-министр тодаргайлап чугаалаан.

ФРАНЦИЯ БИЛЕ ВДР-НИҢ ШИИТПИРИ

ПАРИЖ. (СЭТА). Франция биле Вьетнам Демократтыг Республика элчин черлери деңэргелиг дипломаттыг харылзааны тургузуп алыр деп шиитпирлээн.

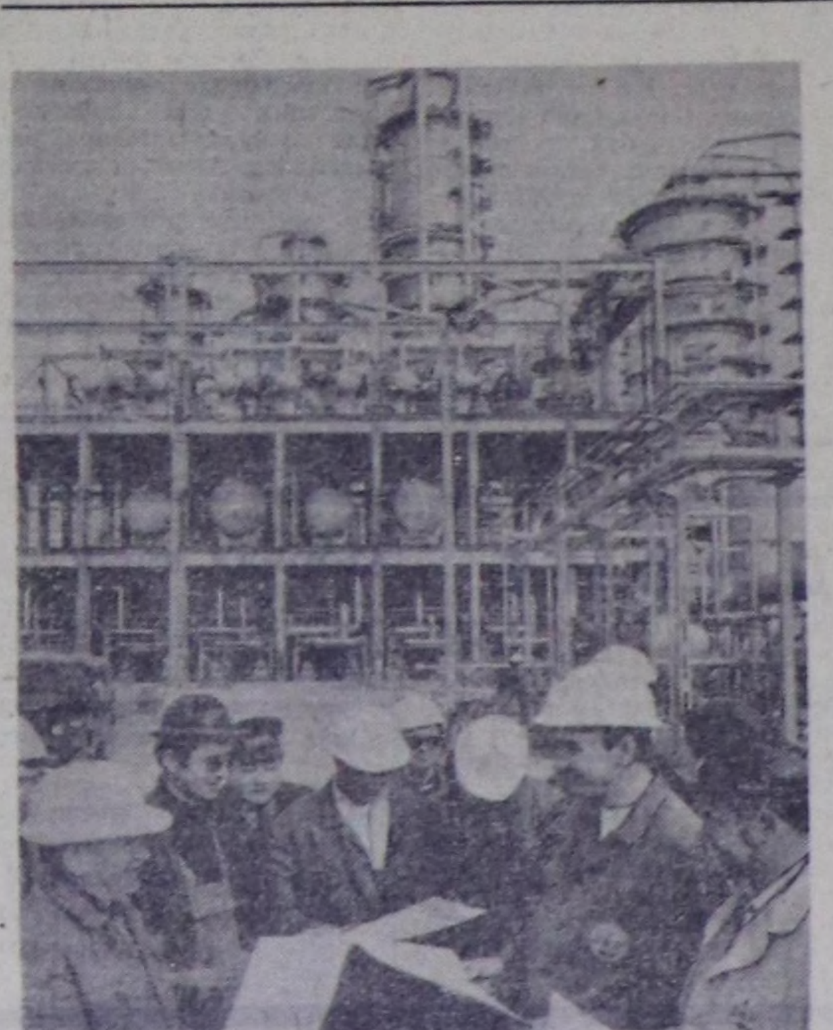

Эрткен чылдың төнчүзүнден эгелээш, совет нефтини Венгрияже «Дружба-2» дээр тускай хоорзаны дамчыштыр чорудуп эгелээн. Оолап четкен чиг-этти болбаазырадып кылыры-биле Сазхаломбатта чаа-чаа бүдүрүлге черлерин ажыглалда киирген. Ында чылдың-на үш миллион тонна нефтини болбаазырадып кылыр бир заводту база туткан.

ЧУРУКТА: тудуг ажылдарының үезинде күш-ажылчы улуг чедиишкиннери дээш социалистиг күш-ажылдың коллективи атты алган ажылчыннар бригадазы.

МТС—СЭТА-ның фотозу.

Президентиниң чагаазы

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың президентизи Р. Никсон конгресске чагаа чоруткаш, пенсия хандырылгазының системазынга реформа чорударын саналдаан. Ооң чугаалааны-биле алырга, ол система улуг четпестерлиг болгаш ону «оранчок экижидери негеттинип турар».

Каттышкан Штаттарда пенсия хандырылгазының талазы-биле тыпсыр күрүне дузаламчыларының хемчээли чаржынчыг эвээш. Американнар ажылдап келген үезинин дургузунда кырый берген соонда амыдыраар арга чок апарбазын бодааш, бир болза акша-хөреңги камнап чыгдынар, чок-ла болза пенсия фондузу дээр чүвеге дадывыр төлээр ужурга таваржып турар.

Ындыг болза-даа пенсия хандырылгазының барымдаалаттынып турар системазын кандыг-бир хире-чергелии-биле экижитки дег саналдар президентиниң чагаазында чок болган. Херектин шынныг талазын алгаш көөрге, чазактың 16 ай мурнунда-ла киирген ийи хоойлу төлевилелин чугаалажып көөрү-биле конгресске катап киирген. Ол төлевилелдерни хоойлужудукчулар ынчан-на «орнукшудуп» каапкан турган. Ук хоойлу төлевилелдеринде американнарның пенсияга кииримтирер акша камналгаларындан тыртар үндүрүгнү чиигедир болгаш өске-даа аапсаап хемчеглер алырын айыткан.

Харылзааны экижидер дээш

БОНН. (СЭТА). ЧССР биле ГФР-ниң аразынга харылзааларны чогумчалыг болдурар дугайында айтырыглар талазы-биле чугаалажыышкыннар дугайында дыңнадыгны парлаан. Апрель 12-13 хүннеринде Боннга ЧССР-ниң Даштыкы херектер министриниң оралакчызы И. Гетц биле ГФР-ниң Даштыкы херектер министерствозунуң статс-секретары П. Франктың аразынга «белеткел чугаалажыышкыннар» болганын ында дыңнаткан. «Ол чугаалажыышкыннар ажыл-херекчи, таарымчалыг байдалга боop эрткен болгаш делегацияларның удуртукчулары ЧССР биле ГФР-ниң аразынга албан ужурунда чугаалажыышкыннарны эгелээрин боттарының чазактарынга сүмелээрин дугуржуп алганнар...»—деп, ында айыткан.

ГАННОВЕР. (СЭТА). ГСДП-ниң ында эртип турар съездизинге ГФР-ниң федералдыг канцлери В. Брандт Барыын Германияның эң улуг чагырыкчы партиязының — Социал-демократтыг партияның даргазынга база катап соңгуткан. Социал-демократтыг партияны ээлээп каш чылда баштап келген Брандт дээш 404 кижи бадылаан. 20 делегаттар аңаа удур, 4 делегаттар — дадагалзап бадылаан.

АФРИКАННАР ШӨЛҮҮР ТУРЛАГЛАР

ЛОНДОН. (СЭТА). Мурнуу-Африка Республиканың сөөк-язы ылгаар үзелдиг ёзу-чуруму чуртка «үптеп, тергиидээр» сорулгазын чедип алыр дээш, африканнар чурттадыр бантустаннар дээр шөлүнге девискээрлерин тургузуп турар. Хоорайлардан болгаш үнүш-дүжүттүг девискээрлерден айгадаң, ээнзиргей черлерже африканнарны күш-биле шөлүүрү ам 20 чыл дургузунда үргүлчүлеп келген. Сөөк-язы ылгаар үзелдиг «хоойлужудулга» Мурнуу-Африка Республиканың чонунуң 75 хуузу болур 15 миллион африканнарга девискээриниң 13-ле хуузун берген. Сөөлгү 10 чыл дургузунда ынаар шупту 7 миллион ажыг африканнарны шөлүп киирген.

Апартеидтиң «хоойлуларын» ёзугаар африканнарның шуптузу тус-тузунда хамаарышкан бантустанныг болгаш кайы-бир шөлүлге, девискээринге хамааржылгалыын бадыткаар хууда шыназылгазын үргүлчү ап чоруур хүлээлгелиг. Шынында хөй-хөй африканнар, декти мурнай эрлер, боттарының хамаарышкан бантустаннарынга чурттай албас, оон кандыг-бир ажыл тып алыр арга чок. Бүгү африкан чонну көжүп чоруур ажылчыннар болдурар дей берген, хамык ужур ында боол турар деп, Банту аймактың эргелел, хөгжүлде болгаш чырыдыышкын херектериниң министри М. Бота бодунуң медеглелдериниң бирээзинге сагындырып чугаалаан. Ындыг болганда, сөөк-язы ылгаар үзелдиг идегеттер монополияларның чиик хөлезилиг ажылчын күш херегледдерин хандырып бээр дээш, африканнарны бир черден өске девискээрже база көжүре октап, дерани чурумнуг күш-ажыл лагерьлеринге бөлгеш мөөңнеп ап болур аргалыг. Африкан ажылчыннарны бакташтырар болгаш африканнарның кичээнгейин үндезин политиктиг болгаш социал айтырыглардан төрел-бөлүк айтырыгларынче алаактырар дээш, сөөк-язы ылгаар үзелдиг эрге-чагырга черлери шөлүлге девискээрлерин төрел-бөлүктер аайы-биле бөлүглей тургузуп турар.

Бандустаннарга ада-иелерниң ажы-төлүн былаап ап, херээженнерни ашактарындан чарып турар. Шөлүлге девискээрлериниң чурттакчыларының ажыглаар чери, кылыр ажыл-ижи, аъш-чеми-даа чок. Ядараарларның болгаш өлүмге таваржырларның саны ында халаптыг көвүдеп турар. Бандустаннарда чоң чык долган. Базулуда бир дөрбелчин километрде 200 ажыг кижи чурттап турар. Бандустаннар шөлүткен херээженнерниң, уругларның, кырганнарның, ажылдап шыдавастарның болгаш ажыл чоктарның чурттаар турлаглары болу берген. Шөлүткеннер чурттаар девискээрлерниң улуг-хуузунга Мурнуу-Африка Республиканың бүдүрүп үндүрүп турар продукциязының 1,9 хуузу-ла онаажып турар.

ЭКИ КИЖИЛЕР

ПЛАНЫН АЖЫРГАН

Улуг-Хем районнуң Ак-Туругда үлетпүр болгаш аъш-чем барааннарының магазининиң садыгжылары Маадыр-оол Артаа, Болима Артаа, Сенденмаа Артаа олар суур чурттакчыларының-даа, малчыннарның-даа мактал, хүндүткелин боттарының биче сеткилдиг, кызымак күш-ажылы-биле чедип алган. Магазинниң иштин арыг-силиг, барааннарның өртектерин көскү кылдыр бижээш, делгиирлерде шевергин салып каан. Магазинде барааннарның ассортиментизи элбек.

Шиитпирлиг үшкү чылдың бирги кварталы төнген. Садыгжы Артаалар боттарының күш-ажылчы чедиишкиннерин түңнеп үндүргеннер. Олар бирги кварталда 72 муң рубльдиң бараанын садып, саарар тургаш, ону 73 муң рубль чедирип, квартал планын 101,8 хуу күүсеткен. Чоннуң, ылаңгыя малчыннарның чагаан барааннарын чогуур өй-шаанда күүседип турарынга садып алыкчылар өөрүп четтиргенин илередип турар.

М. ЛАМА.

МАЛЧЫН ИЕ

«Өөк» совхозтуң малчыны Уйнук Шараповна Чамзы тос уругларны кижизиткен ие. Уругларын күш-ажылга ынак, төлептиг кижилер кылдыр кижизиткен. Улуг оглу Борис чолаачы, Сергей — хойжу, Иван — шериг албанын эрттирип турар. Өске уруглары 1-ден 10 класстарда өөренип турарлар. Ажылдап-даа турар, өөренип-даа турар уруглары күш-ажылга, өөредилгеге кызымак, идепкейлиин көргүзүп, мактадып турар.

У. Чамзы уруг-дарыг кижизидери-биле чергелептир ниитиниң малын малдап, кызымаккай ажылдап турар. Бо чылын төрүүр 100 хойдан 95 хураганны, бир хойдан 3,8 кг дүктү кыргыыр хүлээлгени алгаш, хойжу Д. Ооржакты чарышка кыйгырган.

Ч. МААДЫ.

Чөөн-Хемчик

КУЛЬТУРА АМЫДЫРАЛЫНДАН

«НАЙЫРАЛ» СЦЕНАДА

Чадаананың улусчу театрының бот-тывынгыр артистери Сергей Пюрбю биле Виктор Көк-оолдуң чогаатканы «Найырал» деп шиизин белеткээш, көрукчүлерге бараалгадып чоруп турар. Шиини улусчу театрның режиссёру Зоя Монгуш тургускан болгаш чурук кааст аалгазын Михаил Чүлдүм кылган.

«Найырал» районнуң Культура бажыңнарының, клубтарының сценаларынга үнүп, көрукчүлернин бедик үнелелин алган. Ам ону Барын-Хемчик, Бай-Тайга районнарның ажылчы чоннарынга бараалгадып чоруп турар.

Шиинин киржикчилериниң иштинден ядыы арат Санданның ролюн Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Константин Дамдын, Маңмаа кадайны Оюн Кара-кыс эки күүседип, көрукчүлернин үнелээшкинин чаалап алганын демдеглээр ужурлуг.

КӨРУЛДЕГЕ УТКУШТУР

Агиткультбригадаларның май айда болур район көрулдезинге колхозтарның болгаш совхозтарның бот-тывынгыр ойнакчылары белеткенип турар. «Искра» колхозтуң «Чадаган», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң «Бора-Хол», «Алдан-Маадыр» совхозтуң «Алаштың ыраажызы» агиткультбригадалары (удуртукчулары А. Балчырак, О. Сат, О. Кайгал-оол) ажыл-агыйларның фермаларын, бригадаларын эргип, концерт бараалгадып турарлар.

«Алдан-Маадыр» совхозтуң агитбригадазы Шекпээрде, Көшпесте хойжуларга бот-тывынгыр талантызын көргүспушаан, малчыннарга беседаларны кылып, агитхуудустарны үндүрүп берген.

Районнуң тараалаң шөлдеринде час бодунуң эргезинче кирген. Тараажыларга харысалгалыг шылгалда — шиитпирлиг үшкү чылдың часкы чымыштыг ажылдары эгелээн. Тракторларның, кожуг машиналарның тааланчыг аялгалары ховуларда аян туда берген. Хову ажыл-ишчилериниң күш-ажылчы демиселчө улам хей-аът киирер дээш агитбригадаларның бот-тывынгыр артистери концерт программазын часкы тарылгаже угландыр эде тургускаш, ажылдап эгелээн.

СЕМИНАР

Район библиотекаларының эргелекчилериниң ийи хүннүг семинары организастыг деңнелге эрткен. Райкүүскомнуң культура килдизиниң эргелекчизи Д. Идам-Сюрюн семинарның эгезинде район библиотекаларының 1972 чылда кылган ажылдарының дугайында илеткел кылгаш, библиотекаларның канчаар ажылдааныңга тодаргай анализти кылбышаан, беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында салдынган сорулгаларны айыткан. «Аныяктарны интернационализмге кижизидери» — бо темага лекцияны СЭКП райкомунуң ажылдакчызы Н. Бады-Лама, «Национал айтырыг дугайында номнарны пропагандалаары» деп лекцияны район библиотеказының ажылдакчызы Н. Хабарова номчаан.

Шеми. Ийме суурларда библиотека эргелекчилери С. Хертек, М. Маңмаа ном пропагандазын калбартыр, номчукчу масса-биле канчаар ажылдап турар дугайында солун дуржулгаларын солушкан.

Семинарның сөөлүнде районнуң уруглар библиотеказының эргелекчизи Л. Тарасенко номну уругларга канчаар пропагандалап турарының дугайын чугаалашкан. Чадааның № 2 школазының эге класстарының өөреникчилери-биле ужуражылгаины эрттирген. Өөреникчи бүрүзү номчаан номнарының утказын кол-кол маадырларын чугаалап, шүлүктерни, чечен чугаалаарны номчааннар.

Семинар библиотека ажылдакчыларының моон соңгаар ажылдаарынга ажыктыг чүүлдерни берген.

М. СЕВЕН.

Делегейниң хоккей чемпионады

Совет хоккейжилер — делегей чемпиону

ССРЭ-ниң чыынды командазы хоккей талазы-биле делегейниң болгаш Европаның чемпионнары деп хүндүлүг атты база катап чаалап алганнар. Апрельдиң 13-түң кежээзинде ол хүндүлүг атты эдилеп турганнарны — Чехословак Социалистиг Республиканың хоккей командазын 4:2 санныг тиилээш, бистиң командавыс делегейге бирги чер дээш бо маргылдааның арткан беш киржикчилери командаларны ыракта эрткен. ССРЭ-ниң хоккей талазы-биле эң шилиндек командазының кежигүннери бо харысалгалыг ужуражылгаинга дөрт удаа шайба киирер аргалыг болган. Бо удаада Михайлов, Якушев биле Харламов олар бир-бир саннарны командазынга чаалап бергеннер.

Хоккей талазы-биле чемпионнар илередириниң бо маргылдаазының ийиги черин Швецияның шилиндек командазы алыр ужурлуг. Ниити түңнелден ол тодаргай апарган. А үшкү черни — хүлер медальдарны Чехословак Социалистиг Республиканың командазы алыр апаар. Маргылдааның дөрткү черин — Финляндияның шилиндек хоккейжилери алыр.

Ол ышкаш маргылдааның бешки болгаш алдыгы черинин кымга онаажыры Германияның Федеративтиг Республиказының болгаш Польшаның командаларының ужуражылгаындан илерээр.

(СЭТА-ның корр.).

Хоккей талазы-биле чемпионнар илередириниң Москвада боол турар маргылдаазынга совет командадан эң шылгараңгай чедиишкиннерлиг болган ойнакчылар (солагай талазындан оң талазынче): Б. Михайлов, В. Петров, В. Харламов олар. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Кымыскаяктар — ажыктыг

«Кымыскаяк» деп аттыг хемчеглерни бойдус камгалалының Бүгү-россия ниитилелиниң Төп чөвүлели болгаш РСФСР-ниң ыяш ажыл-агый министерствозу чорудуп турар.

Чүс-чүс муң кымыскаяк өглерин шагда-ла учётка алган, оларның хемчээлин тодараткан болгаш тускай карталарда киирип бижээн.

— Кымыскаяктар ыяш ажыл-агый ажылдакчыларының идегелдиг дузалакчылары — деп, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының эволюциялыг морфология болгаш экология институдунуң эртем ажылдакчызы А. А. Захаров чугаалап турар. — Оларны тайгага-даа, тундрага-даа, элезинниг ховуларга-даа көрүп болур. Кымыскаяктарны аъргаңның санитарлары дижир. Тускай эртемниглерниң санаанындан алырга, бир хүн иштинде бир кымыскаяк өөнүң кымыскаяктары бир килограмм чедир хоралыг курттарны чиир, кымыскаяк өө бүрүзүнүң кымыскаяктары ыяш байлааның гектарының дөрттүн бир кезиин хоралакчылардан камгалаар. Кымыскаяктар чурттап турган черге улуг-даа, чадаң-даа ыяштар эңи өзер дээрзи эрте шагдан бээр билдингир. Могаг чок ол ажыл-ишчилер чер иштинге боттарының шла-биле хөй санныг орукчугаштарны казып алыр, оон харааазында ол орукчугаштардан ыяштарның дазылдарынче агаарның, сугнун кирерин чиигедип турар. Хөрзүннүң карттарын экижидеринге дузалап, үнүштерниң үрезиннерин тарадыр. Кымыскаяктарны камгалаар талазы-биле хемчеглер Белгород, Смоленск, Челябинск областарда, Татарияда болгаш Удмуртияда чедиишкинниг чоруп турар.

Ол ажылдарга ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының ыяш ажыл-агый институдунуң ажылдакчылары, Воронежтиң күрүне университединиң башкылары болгаш студентилери, ыяш ажыл-агый техникумнарының сургуулдары идепкейлиг киржип турарлар.

— ◆ —

Какпалыг — агаар-биле

Новосиле дээр хоочун хоорайга эзир тудуп алган. Орловщинага ындыг күчүлүг куштуң көстүп келири — ховар болуушкун. Ол эзир ынчаарда кижиден-даа деспээн. Ону хол-биле тударга-даа удурланмаан. Чүге ындыг болган чоор?

«Найырал» совхозтуң ажылдакчызы А. Устинов эзирни тудуп алыр билекле чүвениң ужуру билдинип берген. Эзирниң бүдүнда какпа халаңайнып чораан. Какпаны эзирге салбасла боор чүве болгай! Эзирниң какпага канчап туттуна бергенин кым билир боор.

Ынчалза-даа өске бир чүүлдерни билир кижилер тургулаан. Какпа сөорткен ол эзир Лебедевка сууруга элээн каш дагааны теп алгаш бэрган. Өске-даа черлерге ниит ол арттырып кааны магат чок. Ужуру чүл дээрге, Орловщинага эзирниң дузазы-биле аңнавайн турар-ла болгай.

Бодап көөрге, какпага кактырып алган эзир шуут шагзырап, баксырап келгеш, кижиге туттуруп алганы ол боор. Ам ол эзир бодунуң тынын алган кижизинде чурттап, балыын эмнедип ап турар. Эзирниң балыы эттине бээрге, ону салып чорудуптар деп турар.

(«Советская Россия» солуңдан).

ИДЕГЕЛ

(РАССКАЗ).

Каш чыл бурунгаар Москва облазы чурттуг эртемден-зоотехник Михаил Назаров албан ужурунда Тес-Хемге моорлап келген. Ол тыва хойну улуг кудуруктуг сарадка уксаа-биле хайнактаар даалгалыг. Кезек ажылдап чоруй чаа институт дооскан уруу — Надяны келдирип алган. Адашкылар чапар безин чай чок үш чыл улай ажылдааш, эрес урагачы дег, күзелин кыңчыктырбайн «шалбалап» алганнар. Эртемден ажылының түңнелинге ханып, өөрүшкү-маңнайлыг чанар дей берген. Надязы ынчан совхозтуң топ салбырынга хой бригадазының зоотехники турган.

— Че, Надюша, сен артып кал — деп, Назаров улуг адыжын уруунуң кызыы эктин базыра салгаш, чугаалаан.— Сээң биле бис ийи бот-бодувуска кайы хире чоок ийик бис, эртем биле практика база-ла ындыг чоок. Ажылывысты эмыдыралга бадыткап, бүзүредир апаар сен. Бүгү чуртталгаң адышта дег, оруунда болгай. Бо черниң улузу эки улус чүве уруум. Ону бодуң биле берген сен. Хүндүлеп чор. Чаныксап, аваң-ачаң сакты бербес боор сен. Бодуң кижи чорзуңза, чоп сени кагбас, чону кижини адындан эвес, ажылындан таныыр аар чүве.

Надя артып калган. Чыл эрткен. Надя ажылга улам суңдугуп, шулуудай берген.

— Тутканың туюлунга чедирбээн шаанда амыраар эвес. Шудургу-ла кижи — деп, хойжулар ону бо-ла мактаан орарлар. Улуг назылыг хойжулар ооң чогум фамилиязындаа эки тыппас, «Надя-кызым, Надяжыым», чамдыкта «Идегелим» деп дорт очулдуруп-даа алган оргулаар.

Идегелим. Идегелим... Ол эргим сөстерни бир катап Шынаалай Соруг база соглээн.

Ынчан анай-хаактар часкы арыгның оңуп булаан, доскелчок оъзуму, чараш бүдүжү-биле кижиниң хөңнүн хөлзеди бээр үе турган. Надя бир кежээ кинолап чорупкан. Кассадан ээп орда, узун сынныг, делгем эгиннерлиг, хүрең шырайлыг, силиг кеттинген аныяк оол орук доза тура душкеш, ат-сывын адап, хол сунуп келген. Надя чожуй бергеш, танываазы оолдуң карактарынче тайзы көре каапкан. Пөрүксүмээр карактарда эриг хөөннүң уяп отчугажы кылаш диген. Ооң чалымы Надяның мага-бодун шова каапкан ышкаш болган. Баштай мөгүдезе-даа, Надя дораан туттунуп, шырайы эриг мөңгүн дег, чырып кынып, чажам чокка холун сунгаш:

— Экии, дарга — деп, тывалап мендилээн.

— Силерни көрген-даа, дыңнаан-даа мен. Ада-ием хойжу улус. Бодум Москваның ветеринария академиязының сургуулу кижи мен. Кыргаанарым көрүп, кыска шөлээлиг келдим.

— Кайы, Шынаалайларның оглу силер бе?

— Ийе, Надежда Михайловна. Хойжуларда силерни танывас кижи чок чорду — дээш, Соруг арай болгааның, аскын тыртып алган. «Тыва чаңныг уруувус чүве» деп, хойжуларның аскындан дүжүрбес сөзүн сөглептер часкаш, туттунуп алган.

— Бистер таныышпаска, үүле кайын бүдер. Хүн бүрүнүң чымыжынга-даа, зооветеринарлыг өөредилгэ-даа оларым-биле кады болгай мен.

— Че, ажыл-херээнер кандыг чоруп тур? — деп, Соруг сонуургап айтырган.

— Дошкун кыш эрти. Тес унунда сараатарның тигии ам-даа үрелбээн хевээр ийин. Ам час эргезин апкан, торлур чүвевис чок.

— Бо черге таарыжырыңар кончуг-дур аа, Надежда Михайловна?

— Бодум чүү дээр мен? Билбес мен. Ачамның давлгазы-биле арткан кижи мен. Үүлем бүдүрүп кааш, чанайн дээримге хойжуларым үг-даа чок. Ам мырыңай салдыкпастап, төрелзиниип калган — деп, Надя чазык харыылаан.

Олар кожа олутка таваржы бергеннер. Соруг кино доозулгуже, сөс-даа бук дивээн. А Надя кыйыында аныяк эр кижиниң эгин кожа орарын билип, сагыжынга демги-ле карактарның чымчак көрүжү кире каап, киноже кичээңгейин мооңнеп чадап орган. Соруг кино соонда үнүп келгеш, бичии доктаап чоруй, Надяже эргилгеш, чугаалаан:

— Надежда Михайловна, силерни бажыңыңарже үдеп каайн, караңгызы аажок ышкажыл.

— Мени анаа-ла Надя диңер, мен силерни база...

— Ынчаалы харын,— деп, Соруг дегийт-ле үзе кирген.— Үдеп каайн бе, Надя?

— Орук-суур кады догүй-ле бергей бис — деп, Надя харыылааш, дылын бичии ызыртына каапкан.

Соруг бирде Надя-биле чергележип каап, бирде арай хожудай каап чораан.

— Караңгыдан оваарныңар, Надя — дээш, Соруг уругнуң чеңиинден тудуп бар чорда, оозу дескелеп, былдай душкен. Ол уу-биле сууду баскаш, хериминиң эжиин соондан дүрген хаай каапкан.

— Байырлыг, Соруг! Ужурашкыже!

Соруг херим кыдыындан ыгааап чоруй айтырган:

— Надя, даарта солун кино үнер-дир, көөр силер бе?

— Хоомай-ла боор. Даарта малчыннарым кезиир, орай кээр мен.

Баштайгы ужуражылга ыңчаар эрткен. Надя эжи Айлаңмаадан Соруктуң дугайын каксы айтырган-даа.

Часты чай халап алган. Надяга чайын тымыштыг хүннер улам көвүдээн: хой кыргылдазы, аңаа карыштыр чуулда. Чайлагда малдың деңгелин деңзилеп хынаары, сиген, сенаж белеткели, кыштаглар септелгези дээш, кайызын ол дээр.

Ооң кадында уйгу-дыштың, оюн-хөгнүң шактары база тургулаар. Бир хүн малчыннар байырлалы болган. Надя база-ла шоолуг чай албаан. Совхозта хой ажылының делгелгезин организастаар деп бот-идепкей-биле санал киирген турган. Ону комиссия даргазы кылып каан. Өскээртен келген аалчыларны, өөрү башкыларны, эмчилерни ыңаар чалап, уксаалыг хойларның, ооң чаш төлүнүң, эът, дүгүнүң өзүлде хемчээлин таныштырып, эки хойжуларбиле ужуражылгалар база кылгылаан. Ажылын доосгаш, эжи Айлаңмаа-биле хол бомбүү ойнаан черге келгеннер. Оон Соругту таный тыртып кааннар. Ол эъдин хүнге дескии хаартып алган — саргыл-хүрең, шыңганнары чүгүржүп турар. Эрези ээир-ле!

Дамчыыр тугаадан дыңнааш, Соруг чапсар кадында Надяны сураглап, бо халып келген.

— Экии, Надя! Чоп көзүлбес силер? Дүүнден бээр тыппайн келдим — деп, ол ам спортчу көк торгу костюм солуй кеттинипкен, оозунга аяннажып эптешкени аажок, тынышы ам-даа оожургалак база-ла холун сунуп, далаш айтырган.

— Думаалай кетпээн-не кижи мен — дээш, Надя каттыра каапкан.— Сээң келгениңни билген болзумза, кайын-даа бол, дилеп тып аар ийик мен.

— Дүүн келдим. Өөрүм оолдар маргылдаага кириш дээш, кулак уюк туруп берген. Ам канчаар боор.

Чугааны хөгжүм ыыды хөме алы берген. Стадионнуң төвүнде таңцы шөлүнче аныяктар сөктүп-ле каан.

Надя биле Айлаңмаа таңцылай бергеннер. Чүге-ле ийик, Надяның сагыжында бир тыртылчак чүве бар болган. Ол болганчок-ла бөмбүк шөлүнче көре каггылап чораан. «Бөмбүкке ынааң тергиин-дир, а кыстардан оваартыр ужурун чүл, кайгалым? Бир катап карактарындан эргим тырыкты тып алганымны сактып келдим. Чүрээм эндевейн чор» — деп, Надя бодап, ээлгири эриг хаак дег, кашпагайы казыргы дег кынныг, чоруп турган.

Айлаңмаа, эжиниң сагыжын номчуй тыртып алган дег, ооң кулаанче ээккеш сымыранган:

— Надюша, бир оол мени таңцыже чалаан чүве, канчаарыл, эжим?

Надя бөмбүк шөлүнче, бош тунган чаныг мал дег, ыңай болган.

...Салам бүрүлүг хадың таллар бүргээн олбук дег оймакка, Соруг биле Надя дың ийилээ келгеннер. Оон көөрге, Таңдының меңгилери талыгырда кажарарып чыткылаар. Сын сирти дөвүнчүктеп, чоорту шал ногаан калбак ээзим боол бады келген. Бажында чокпак кара пөштерлиг, чуңма оъттаар куржаангы шорааннар мыйда дег костур. Чыжыргана, чодурааның аараар салбактары уяң сывып ээй тырта бергилээн. Ол бүгү чечек чимис чыды чылыг агаарга турнугуп, кижиниң эки хөңнүнге холужуп, эгээртинмес таалалды хайныктыра бээр.

— Бистиң черге чүс-даа чылда чурттап шыдаар-дыр сен, Надя. Ылап-ла билип каан мен — дээш, Соруг кыстың арыг ак-көк карактарынче кезе кайгап, харыы манап, арай холзээн шинчилиг, торгу дег шыкка ооң-биле кожа олуруп чоруй, чугаалаан.

— Ийе, чүс-даа чылда... Ол дугайын чүден билгениң ол?

— Кодурбээн хөнээ чок кырганнарның тывынмазы бар эвес, кижини кылып каан кедилиг ажылындан үнелээп орарлар. Хол дашты-биле чүве кылыр халымактар эскет чок калгылаар, сени ындыг эвес, кедилиг кижи дижип орарлар. Оон билип алдым.

— Меңээ хамаарыштыр кова сөстер чогаатпайн көр, Соруг. Анаа-ла ачамга дузалажып келген зоотехник мен.

— Чүс чыл чурттаар дээн сөсте кова чүве чок, күзел ышкажыл. Күзелге бүзүрел — кезээде солун, кезээде эчилиг!

— Сээң ооң шын харыы. Ылаңгыя кижилер бүзүрелинден хая көрнүп черле болбас. Улусту хомудатканың ол.

— Ынчангаш-ла бистиң улус сени Надежда — Идегел дижир болгай. Сеткилимни билген болзуңза, Надя...

— Чутаала че — деп, Надя арай чассыг үн-биле тывалай каапкан.

— Мээң идегелим боол көрем, идегелим боол...

— Чогум чүү дээш идегелиң боор кижи мен — эки билбейн-дир мен — дээш, Надяның карактары улам чырый берген.

— Чылдын-на бо оймакка кээп тураалы. Экизин көрем!

— О, шынап-ла! — дээш, Надя кезек бодаңып чоруй, чанындан чечек чула сол алгаш, ону суйбагылааш, сөглээн: — Шынап-ла ынчаалы, Соруг... Сөзүм берейн.

— Идегелим... Идегелим!

Тура халышкаш, четтинчи каап, өөрүшкү чайнаан арынарынче кезе көржүп, каттыржыпкаш, холдарын чыыра тутчупканнар.

• • •

Соруг биле Надя кыштадыр чагаалашканнар. Боттарының дугайын кайызының-даа ада-иезинге электен дыңнатпаазын дугуруушкан. Ындыг-даа болза Соруктуң незин Надяны бир янзы көөр апарган. Орта Айлаңмаа-ла салдарлыг болганы илдең. Азы улус аразында узун-кулактыглар, узун-дылдыглар чок эвес, дамчыыр тугаа чалгыы неге сөглецкени магат чок.

Сөөлгү чагаазынга Соруг практикалап чеде бээрин бижээш, чуруун чоруткан. Чурукту Надя оолдуң незинден чажырарын уткан болган. Дөрде стол көрүнчүүнүн кыйыынга тургузуп каан хевээр. Кадай ону көрүп кааш, мырыңай эдээ эстээр, аныяксыы шуут киткеп калган, безин ырлагылай кааптар апарган.

Ол чазын Надя чиңге нарын дуктуг хой бригадазы тургузары-биле хайнактаашкынга белеткел кыла берген. Совхоз директиязы ону дораан деткээн.

Час түлүктээн. Чечек, үнүш черни шимеп эгелээн. Ынчалза-даа аалдар кыштагларындан арай көшкелек. Хураганнар доругуп, бичиилери безин оъттка кире бергенде, хүн дурту узап, чай эжикте бакылап келгенде, силиг оъттуг, дамырак суглуг чазагларже көшсе дээрге-ле Надяның сагыжынга четпес.

Хойнуң дүрген күш кирип, дүгү хөөрээри, чаш төлдүң шапкын өзүлдези оъттуг, суглуг чазагларда дээрзин Надя бир катап хуралга саналдаан. Ону чүтле чаңгыс Надя бодап, чүткүткен эвес. Шынаалайлар-даа, төк дүшке-ле мал аразынга назы бараан хоочуннар-даа чугаалап турган. Надя боду машина, кижилер алгаш, салбырның хойжуларын чазагладып, каш хонук улай олут орбаан.

Ындыг-ындыг оонак шорулгактарга Надя аймаараваан, Таңдының харлыг-харлыг баштарынче, оон бир-ле эргим чүве тып аар дээн ышкаш, кезе кайгап, бодангаш олурупкан. Ынчан аңаа чурттаары улам солун, улам тывызык сагындырган. Кулааның уунда артындан базымнар даажы дыңналган.

— Идегелим...

Серт дээш, хая көрнүп кээрге бир холунда чемодан туткан Соруг бо хүлүмзүрүп турган.

Көк-оол ЧАМЫЯН.

ЧЕТТИРДИВИС

Республиканың хөгжүм-шии театрының артистери чоокта чаа Тес-Хем районнуң чонунга «Үймээн» деп шиини көргүскеннер. Ында ойнап турар хоочун болгаш аныяк артистер биске шии бараалгатканындан аңгыда Самагалдайның улусчу театрының бот-тывынгыр артистеринге боттуг дузаны чедирген. Бистиң белеткеп турарывыс «Хуулгаазын шыгжамыр» деп шиниге республиканың хөгжүм-шии театрының кол режиссёру, Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Сиин-оол Оюн ийи хүн иштинде дузалажып, чедер четпестерни чугаалап берди. Ол ышкаш артистер Д. Дамба-Даржаа, М. Чадамба олар база-ла арга-сүмезин кадып, көргүзүглер аайы-биле практиктиг дуза чедиргенинге улуу-биле өөрүп четтирдивис.

Д. ЧАМЗЫРАЙ.

Йөрээл сөзү

Эмдик аът дег омак бол,
Элик-аң дег кашпагай бол,
Эзир куш дег чоргаар бол,
Эриг хаак дег эвилең бол!

Аргар ышкаш сезиктиг бол,
Айлан-куш дег ыраажы бол,
Ава ышкаш кээргээчел,
Ары ышкаш ажылчын бол!

В. САГАН-ООЛ.

ОН ҮШ ЧУРТ-БИЛЕ

ЛЕНИНГРАД. (СЭТА). ТУ-134 дээр агаар лайнери Ленинградтың болгаш Норвегияның найысылалы — Осло хоорайның аразынга агаар оруун ажыткан. Амгы үеде Ленинград Европаның 13 чурту-биле агаар-биле харылзаалыг. Социалистиг чурттарның, Англияның болгаш Финляндияның самолёттары аңаа кээп хонуп турарлар. Чайын Чехословакияның Братислава хоорайы-биле база агаар харылзаазы ажыттынар.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АПРЕЛЬ 15-ТЕ

11.00 — Уругларга фильм «Алдын сааскан». 12.30 — «Малышок». Уругларга дамчыдылга. 12.45 — Мультфильм.

МОСКВАДАН

13.00 — Дамчыдылга программазы. 13.05 — Медээлер. 13.10 — Школачыларга «Дириг бойдустуң чажыттарынче». Биология олимпиадазының 3-кү эдилгээ. 14.10 — Өңнүг телекөргүзүг. «Кино аянчорукчузунуң клуву». 15.15 — «Совет Армияның болгаш Флоттуң дайынчыларынга». 15.45 — «Музыкалыг киоск». 16.15 — Ж. Сименон. «Мегрэ болгаш сандайда кижи». Телешии. 2-ги кезээ. 17.25 — Өңнүг телекөргүзүг. Хоккей талазы-биле делегей чемпионады. ЧССР — Финляндия. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга. 20.30 — 20.40 — «Эш ыр». Дамчыдылганы РСФСР-ниң улустуң артизи, композитор В. Левашов чорудар. 21.25 — 00.30 — Өңнүг телекөргүзүг. Хоккей талазы-биле делегей чемпионады. ССРЭ — Швеция. В. И. Лениң аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга.

АПРЕЛЬ 16-да

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 — Мультфильм. 18.55 — «Экономиктиг билиглерни — чонга». Дамчыдылга. 19.10 — Телемедээлер (орус дылга). 19.20 — Чарлалдар, реклама. 19.25 — «Ак кокпада», «Аныяк салгалдың компазы». Документалдыг фильмнер. 20.00 — Аныяктарга дамчыдылга. «Челээш». 21.00 — 23.10 — «Альбатростуң сөөлгү рейзи». Уран-чечен телефильм (1-ги, 2-ги сериялары).

АГААР

Бөгүн республикага булуттагылап каап турар хүн болур. Хар чаар, чаашкын болур. Хаттың дүргени секундада 10—14 метр болуп, 15—29 метр чедир күштелир. Агаарның температуразы даглыг черлерге 2—6, а оон артканнарынга —5—9 градус чылыг.

Кызылга булуттагылаар. Чаашкын чок. Хаттың күжү секундада 5—9 метр болуп, 10—14 метр чедир күштелир. Агаарның температуразы 5—7 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Силерни чалап тур

Красноярскиниң кооператив техникумунуң Тывада өөредилге-консультация пунктузу 1973-74 өөредилге чылында бот-өөредилге салбырынга дараазында тускай эртемнер аайы-биле сургуулдар хүлээп ап турар:

1. Үлетпүр бараанарының товароведениези.
2. Аъш-чем бараанарының товароведениези.
3. Бухгалтер учёду.
4. Кооператив садыынга планнаашкын.

Техникумга чүгле хереглекчилер кооперациязында болгаш күрүне садыында ажылдап турар, 8 база 10 класс дооскан кижилерни хүлээп алыр.

Өөрениириниң хуусаазы: 8 класс доосканнарга — 4 чыл, 10 класс доосканнарга — 2 чыл.

Техникумга кирерлер дараазында документилерни дужаар:

1. Директорнуң адынга бижээн билдириишкин.
2. Эртемниң дугайында херечилел азы аттестат (бодубиле).
3. Допчу намдар.
4. № 286 майык ёзугаар эмчи шынзылгазы.
5. Борт чокка, 3х4 см. хемчээлге тырттырган дөрт чурук.
6. Бүдүрүлгениң удуртукчузу шынзыткан күш-ажыл дептериниң хоолгазы азы оон ушта бижилге.
7. Хереглекчилер ниитилелиниң, садыг чериниң азы бааз ыңг өөредии чоруткан бижии.

10 класс дооскан кижилер кайы-даа салбырга киреде, орус дылга болгаш литературага (чогаадыг) кирериниң экзаменин дужаар. Оон аңгыда, товароведение салбырынга химияга (аас-биле), а бухгалтер болгаш план салбырынга математикага (аас-биле) экзаменнер дужаар.

8 класс дооскан кижилер орус дылга (диктант) болгаш математикага (аас-биле) кирериниң экзаменнерин дужаар.

Документилерни апрель 15-тен эгелеп Кызылга, техникумнуң өөредилге-консультация пунктузунга хүлээп алыр.

Кирериниң экзаменнерин Кызылга августуң 1-ден эгелеп чорудар.

Айтырыглар салырда болгаш документилер дужаарда, дараазында адресче чорудар: Кызыл хоорай, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 41, кооператив училищези, техникумнуң өөредилге-консультация пунктузунуң бот-өөредилге салбыры, телефон 55-58.

Удуртукчуларга

Кызыл-садыгның садыг килдизи (Октябрьская 29) бичии уругларга Май-1-ниң белээн белеткээри-биле чагыгларны хүлээп ап эгелээн.

Чагыгны апрель 28-ке чедир хүлээп алыр.

КЫЗЫЛ-САДЫГ.

Ном садыының «Өңнүк (Кочетов кудумчузунда) болгаш № 2 («Восток» деп автобус доктаар черде) магазиннериниң канцелярия килдизинде бажың кырынга азар туктарны садып турар. Өртээ 1 руб. 08 коп.

КЫЗЫЛ-САДЫГ.

КИНО

АПРЕЛЬ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Рустам биле Сухраб» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Адыр, маңа!» 10.00, «Олимп оду» 11.20, 18.40, «Ромео биле Джульетта» (2 сериязы катай) 13.00, 15.50, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кижи — амфибия» 10.40, 12.25, «Кара хеклаван» 14.10, 18.40 «Мейерлинг» (2 сериязы катай) 16.00, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Пала кудумчузундан оолдар» 9.00, 10.50, 12.40, 14.40, «Игрок» 16.40, 18.40, 20.40 шактарда.

АПРЕЛЬ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Сагыш ышкаш чүве кайдал» 9.30, 11.30, 13.30, 15.30, 17.30, 19.30, 21.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Игрок» 15.00, 16.55, 18.50, 20.45 шактарда.

«ВОСТОК»: «Олимп оду» 15.00, 16.50, 18.40 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Пала кудумчузундан оолдар» 10.50 «Рустам биле Сухраб» 12.40, 14.40, 16.40, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000 Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 21-63, редакторнуң оралакчыларының 35-21, пропаганда килдизиниң 23-54, харысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 1225.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—00148.